ARH Diss. B-26964

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL
NSV Liidu ajaloo kateeder

V I R U M A A K O N N A P Õ L L U M A J A N D U S K O D A N L I K U E E S T I P E R I O O D I L

Diplomitöö

H.LAUSMA,
Ajaloo-Keeleteaduskonna
ajaloo osakonna mitte-
statsionaarne üliõpilane
Juhendaja: pedagoogikakan-
ditaat H.Palamets

NSV Liidu ajal. aat.
Inv. nr. 1812

Rakveres 1964

Eessõna

Antud töö eesmärgiks on uurida põllumajanduse olukorda Virumaal kodanlikul perioodil. Faktilise materjali analüüsi najal püüame näidata tolleaegse põllumajanduse perspektiivitust ning selle põhilisi vastuolusid. Samal ajal aga püüame ära märkida Virumaa põllumajanduses esinenud positiivseid külgi. Suhtudes kriitiliselt minevikus omandatud põllumajandusliku tootmise kogemustesse on tarvis tundma õppida ja üle võtta seal ilmnenud ratsionaalseid jooni. Isikukultuse perioodil rikuti nimelt seda põhitõde. Samuti ei arvestatud küllaldaselt materiaalse huvitatuse printsiibiga, mistõttu kehtestati põhjendamatud hinnad põllumajandussaadustele. Selliste nähete kohta: "Partei deklareeris kogu otsekohesusega ja resoluutsusega, et põllumajanduse juhtimises säärase praktika jatkamisel oleksid võinud olla tõsised poliitilised tagajärjed, oleks võinud nõrgeneda tööliste ja talupoegade liit, tekkida suur kahju meie maal kommunismi ehitamise üritusele."[1]

Virumaal, nagu kogu Eestis tervikuna on peamiseks põllumajandusharuks loomakasvatus, mille kõrval ei tohi ka unustada teisi tootmisharusid, sest piima tuleb toota Baltimaadel, kuna seal on võimalik

---

[1] N.S.Hruštšov, Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest, ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 17.juunil 1958, Tallinn 1958, lk. 22.-23.

toota rohkest sööta maisi, kartuli, lupiini vikikaera segatise ning mitmeaastaste heintaimede külvamise arvel.[1]

Piimatootmise kõrval oli tähtsal kohal teraviljakasvatus. See ajapikku väljakujunenud tootmisharu õigustab end ka tänapäeva tingimustes.

Nõukogude Eesti põllumajanduse eesseisvate ülesannete täitmine sõltub kõigepealt sellest, kuidas jõutakse külvistruktuuris suurendada teravilja ja rühvelkultuuride osatähtsust vastavalt sellele, kuidas meil tööstus suudab anda mineraalväetisi põllumajandusele.

Loomakasvatuslik põhisuund põllumajanduses kehtib ka tänapäeval. Ühtlasi on nõukogude võimu tingimustes sellele lisandunud palju uut ja progressiivset. Näiteks ei suudetud maaparanduse alal maa killustatud eraomanduse tingimustes midagi nimetamisväärset ära teha. Praegu on endise Virumaa territooriumil hulgaliselt haritud üles uudismaad ja parandatud põllumaad. Veelgi suuremad ülesanded seisavad ees. Ühtlasi tuleb edaspidi senisest rohkem ära kasutada piiritaguseid kogemusi, eriti tuleb positiivset üle võtta neilt mailt, millised asetsevad Eestiga loodusliku enam-vähem ühesugustes tingimustes, s.o. Soomelt, Rootsilt ja Taanilt.

Käsiteldava perioodi (s.o. 1920 - 1940) uurimiseks on autor kasutanud eelkõige statistilisi andmeid kodanliku Eesti väljaannetes. Peamiselt tulid vaatluse alla järgmised kogumikud: "Kogu statistilisi andmeid Eestist," "Eesti statistika kuukiri", "Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat", "Eesti maa-

---

1 N.S.Hruštšov, Müügikohustuste ja masina-traktori jaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest, ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 17.juunil 1958, Tallinn 1958, lk. 16.

2 "Rahva Hääl", 1964, nr.65, 17.III.

rahvas-kultuur","Virumaa" ja põllumajandusloenduste andmed. Nimetatud teostest oli võimalik kasutada ainult faktilist materjali. Kodanlus, andes välja statistilisi kogumikke, lähtus kindlatest klassipositsioonidest. Nii püüti kõigiti ilustada kapitalistlikku korda ja elulaadi; maha vaikida klassivastuolud ja klassivõitluse, rahvahulkade vaesumise ja kodanluse rikastumise faktid. Agraarstatistika teenis valitseva klassi huvisid, püüdes maha vaikida kõik sotsiaalsed vastuolud külas. See peegeldub näiteks kas või majandite rühmitamisel, kus võeti aluseks ainult maa suurus, arvestamata tootmise intensiivsust. Sellise võtte kohta kirjutas V.I.Lenin: " Võib endale kujutleda, kui palju segadust ja valskust toob küsimusse säärane statistika, mis ajab selles kuni 2 hektarit maad omavate majandite rühmas segi miljonid proletaarlased ilma hobuseta, ilma veisteta, ainult aiamaa või kartulipõllu lapikesega ja tuhanded suurperemehed, kapitalistid, kes peavad 1 - 2-l tiinul karjanduslikku või aianduslikku jm. suurettevõtet."[1] Ühtlasi ütleb Lenin kodanliku statistika kohta üldiselt: "Sotsiaalmajanduslik statistika - üks sotsiaalse tunnetuse võimsamaid vahendeid - muudetakse seega monstrumiks, statistikaks statistika pärast, mänguks."[2]

Nõukogude ajaloolased ei ole lähemalt uurinud käsitletavat kitsamat teemat Virumaa ajaloos, küll on aga uuritud analoogilisi probleeme kogu Eesti ulatuses. Seega oli autoril võimalus üldistuste ja järelduste tegemisel toetuda nõukogude uurijate töö-

---

1 V.I.Lenin, Tänapäeva põllumajanduse kapitalistlik kord, Teosed,16.kd.,Tallinn,1953,lk.405.

2 Sealsamas, lk.406.

dele.

Sotsiaalsetele nähtustele hinnangu andmisel toetusime V.Kingissepa teosele "Iseseisvuse ikke all" ning uurimuses "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost" toodud seisukohtadele.

Nõukogude uurijate töödest leidsid kõige rohkem kasutamist R.Antonsi "Agraarsuhted kodanlikus Eestis", H.Saarniidu "Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920-1924)", Õ.Elango "Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929)".

Seisukohtade väljatöötamisel ning üldistuste tegemisel toetus autor kõigepealt V.I.Lenini teostele, millistes on käsitletud põllumajanduse arengu küsimusi tsaari-Venemaal ning tehtud üldistusi, mis on omased kogu põllumajandusele ja selle erinevatele tootmisharudele kapitalistliku arengu staadiumis.

Sissejuhatus

Käesolevas töös autor pidas otstarbekaks käsitleda eelköige põllunduse ja loomakasvatuse olukorda Viru maakonnas. Samuti on töös pühendatud tähelepanu kodanlikule agraarreformile ja tema klassiolemusele.

Nende probleemide lahendamisel tuli lähtuda Virumaa asendist, looduslikest ja ajalooliselt väljakujunenud ühiskondlikest tingimustest. Siinjuures on vaja märkida, et Virumaal, võrreldes teiste Eesti maakondadega, oli majanduslikus arenguloos erilisi jooni. Üheks selliseks momendiks oli kahtlemata Peterburi-Tallinna raudtee olemasolu, mis üle saja kilomeetri ulatuses läbis Virumaad ning ühendas nimetatud maakonda selliste suurte linnade-tööstuslike keskustega, nagu Tallinn, Narva ja Peterburi. Virumaa majanduslikule arengule, sealhulgas ka põllumajanduse arengule, avaldasid nii tootmise kui ka turu seisukohalt mõju maakonnas endas paiknevad tööstuslikud ettevõtted,nagu Port-Kunda ning Aseri tsememditehased ja Kohtlas ning selle ümbruses tekkiv ning arenev põlevkivitööstus. Põlevkivile kui perspektiivikale kütteainele hakati tähelepanu pöörama Esimese maailmasõja ajal, millal tekkis tõsine küttekriis ja seda eriti tööstuslikus Petrogradis. Põlevkivi põhiomadused olid sel ajal juba enam-vähem tuntud. Praktiliselt kasutasid põlevkivi aga talupojad, kes põletasid seda suurtes hunnikutes, et saadud tuhaga põldusid väetada.

Kõige rikkalikumalt leidus põlevkivi Kohtla - Järve ümbruses, kus teostati ka katsekaevamisi. 1916.a. avati ka esimene põlevkivikaevandus, mis oli ühtlasi esimeseks sellelaadseks kogu Venemaal. Sama aasta juu-

nis saadeti esimene rong põlevkiviga Petrogradi. Peagi huvitusid põlevkivist tsementitehased Kundas ja Aseris.[1] Hiljem hakati põlevkivi kasutama ka raudteedel vedurite kütteks. Kodanlikul perioodil rajati eelkõige Inglise ja Saksa kapitaliga, esimesed õlivabrikud. Fasistliku diktatuuri perioodil Eestis allutati aga põlevkivitööstus peaaegu täielikult Saksamaa monopolidele. "1935. a. algas uus etapp Saksamaa majanduslikus ekspansioonis Eestis. Juba tolle aasta teisel poolel suurenesid järsult Saksa kapitali assigneeringud Eesti põlevkivitööstusse",[2] on kirjutatud selle kohta EKP ajaloos.

Virumaal oli arenenud ka puidutööstus. Esimene auru-saeveski rajati Tudus hiljemalt 1867.aastal. Mõned aastad hiljem, s.o. 1876. a. töötas Narvas kolm saeveskit kokku 140 töölisega. 1870. aastal samas linnas asutatud auru-saeveski aga töötles puitu peamiselt ekspordiks.[3] Maakonna metsarikkas Alutaguses etendas elanikkonnale elatuse hankimisel küllaltki tähtsat osa puunõude tootmine.

Teisteks suurematekss ettevõteteks Virumaal olid põllumajandussaadusi ümbertöötlevad tööstused nagu naha, villa kraasimise, ketramise, värvimise ja vanutamise vabrikud. Nendest vabrikutest suuremad olid aga kolm Eestimaa Põllusaaduste ümbertöötamise osaühingu "Viru" tärklise- ja siirupivabrikut,

---

1 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, Tallinn, 1963, lk. 376.

2 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn, 1963, lk. 263.

3 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis, Tallinn, 1963, lk. 154.

mis 1935.a. andsid 4ooo tonni kartulitärklist ja 5oo tonni siirupit. Nendes kolmes vabrikus oli kokku 1o2 töölist ja teenistujat.[1] Vabrikud asusid Rakveres, Kadrinas ja Kloodis. Vabrikute areng oli pidurdatud sest "...saadusteturustajail tuli teha suuri ja äärmisi pingutusi nii hästi tehnilisel kui ka kaubanduslikul alal, et võistlevate maade kõrval mahutada toodangut."[2] Maakonna tööstus tervikuna, välja arvatud põlevkiviettevõtted, tegi kogu kodanliku perioodi vältel vähikäiku. Turu puudumisel suleti paljud ettevõtted või nad kiratsesid ning olid väikese arvu töölistega. Kui 1925. aastal oli Rakveres üle 8o[3] mitmesugust tööstuslikku laadi ettevõtet, siis 1937. aastaks kahanes nende arv ligikaudu 5o-le.[4] Nii oli Virumaal 192o/21. aastal 44 piiritusvabrikut, mis andsid kokku 257oo,9 hektoliitrit toodangut,[5] kuid kodanlikul perioodil pidevalt nende arvu vähendati. Näiteks pöörduti maakonna valitsuse poole nõudmisega 1928. aastal välja selgitada kiiresti vabrikud, milliste töölе jätmine on eriti vajalik, kuna ülejäänud kuuluvad sulgemisele.[6]

Piima ja piimasaaduste tootmise kõrval kuulus Virumaal küllaltki tähtis koht ka lihatootmisele. Esimese maailmasõja ajal ja sellele eelneval perioodil

---

1 Eestimaa Põllusaaduste ümbertöötamise osaühingu "Viru" kartulitärklise ja siirupi vabrikud 191o-1935, Rakveres, 1936, lk. 17.-35.

2 Sealsamas, lk. 25.

3 Riiklik Aadress-raamat 1925, Tallinn, [1925], lk. 253-351.

4 Eesti Aadress-raamat 1936/37, Tallinn, 1936, lk. 297-367.

5 Kogu statistilisi andmeid Eestist 1921, Tallinn, 1922, lk. 1o9.

6 Rakvere Rajooni Riiklik Arhiiv, fond 435, nimistu 1 sü 1o8.

lähtuti liha tootmisel eelkõige Peterburi turu nõudmistest, milline linn oli üldse maakonna põllumajandussaaduste suurimaks tarbijaks. Esimesi tapamajasid Eestis rajati just Virumaal. Nii on teateid, et 1889.-1890. aastal valmis esialgsel kujul tapamaja Rakveres. Narvas ehitati tapamaja veelgi varem. XX sajandi algul ehitati Rakvere tapamaja ümber vastavalt ajanõuetele.[1] Kuid kodanliku riigi tingimustes määras kunstlik majanduslik eemaldatus Venemaast ka selle tootmisharu kiratsemisele.

Need olid tegurid, mis etendasid küllaltki tähtsat osa põllumajanduse arengus.

Ühtlasi tuleb aga toonitada, et Virumaa looduslikud tingimused, võrreldes teiste maakondadega, ei olnud põllumajanduse arenguks kaugeltki kõige soodsamad. Viru maakond asetses Kirde-Eestis, tema pindala moodustas 7387,01 km^2 (15,5 protsenti Eesti pindalast), pindala ilma järvedeta oli 7075,5 km^2. Administratiivselt kuulusid maakonna koosseisu Mohni saar. 7 väiksemat saart ja 35 saarekest, mis kõik olid asustamata.[2]

Virumaal oli 1934.a. 146318 elanikku, neist maal 107238 ehk ligikaudu 73,2 protsenti. Maaelanikest tegeles põllumajandusega 78,5 protsenti. Maakonna maaelanikest oli täiesti kirjaoskamatuid kolm protsenti. Eriti kõrge oli kirjaoskamatute protsent idapoolsetes valdades, kus suure osa elanikest moodustasid venelased, Nii oli kirjaoskamatuid Skarjatina vallas 22,6

---

1 O.Karma, Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis,Tallinn,1963,lk.164.

2 Virumaa, Rakveres, 1924,lk.226.

Narva vallas 11,7 ja Kose vallas 15,8 protsenti[1]. Selles peegeldub kujukalt eesti kodanluse rahvuspoliitika vähemusrahvuste, eelkõige vene töötava rahva suhtes. 14 protsenti maakonna rahvastiku üldarvust moodustas vene elanikkond, kusjuures eestlasi elas Virumaal 83,2 protsenti[2]. Vene rahvusest elanikkonna osa oli suhteliselt veelgi suurem vaid Petseri ja Võru maakondades.

Virumaaa aluspinnase moodustas paas, mis avaldas oma mõju veerežiimi kujunemisele. Maakonna pinnareljeef oli suhteliselt madal, keskmine kõrgus üle merepinna on 40 meetrit[3]. Seetõttu oli palju soostumise jt. tegurite tõttu põllumajanduslikult mittekasutatavat maad, mis seadis Virumaa enamuse teiste maakondadega võrreldes ebasoodsamasse olukorda.

Virumaa pindalast moodustas põllumajanduslikult mittekasutatav maa-ala 1920 a. 111777 ha[4], s.o. 18,5 protsenti, mis oli võrreldes teiste maakondadega küllaltki suur. Näiteks oli Pärnumaal selliseid maid 21 protsenti, Järva ja Viljandimaal umbes sama palju kui Virumaal, teistes maakondades vähem. Maakonna kõikides piirkondades ei olnud ühesugused tingimused põllumajanduslikuks tootmiseks. Nii moodustas ebaproduktiivne pindala Alutaguses (Ida-Virumaal) kuni 30 protsenti.

Pinnavormide järgi võis Viru maakonna jagada kolme ossa. Rakvere-Pandivere suur vallseljakute ja

---

1 II Rahvaloendus Eestis, Valdade rahvastik, 1.III 1934 rahvaloenduse andmed, vihk I, Tallinn, 1934, lk. 1.-58.-59.

2 II Rahvaloendus Eestis, rahvastiku koostis ja korteriolud, 1.III 1934 rahvaloenduse andmed, vihk II, Tallinn, 1935, lk. 47.

3 Virumaa, Rakveres, 1924, lk. 239.

4 Sealsamas, lk. 245.

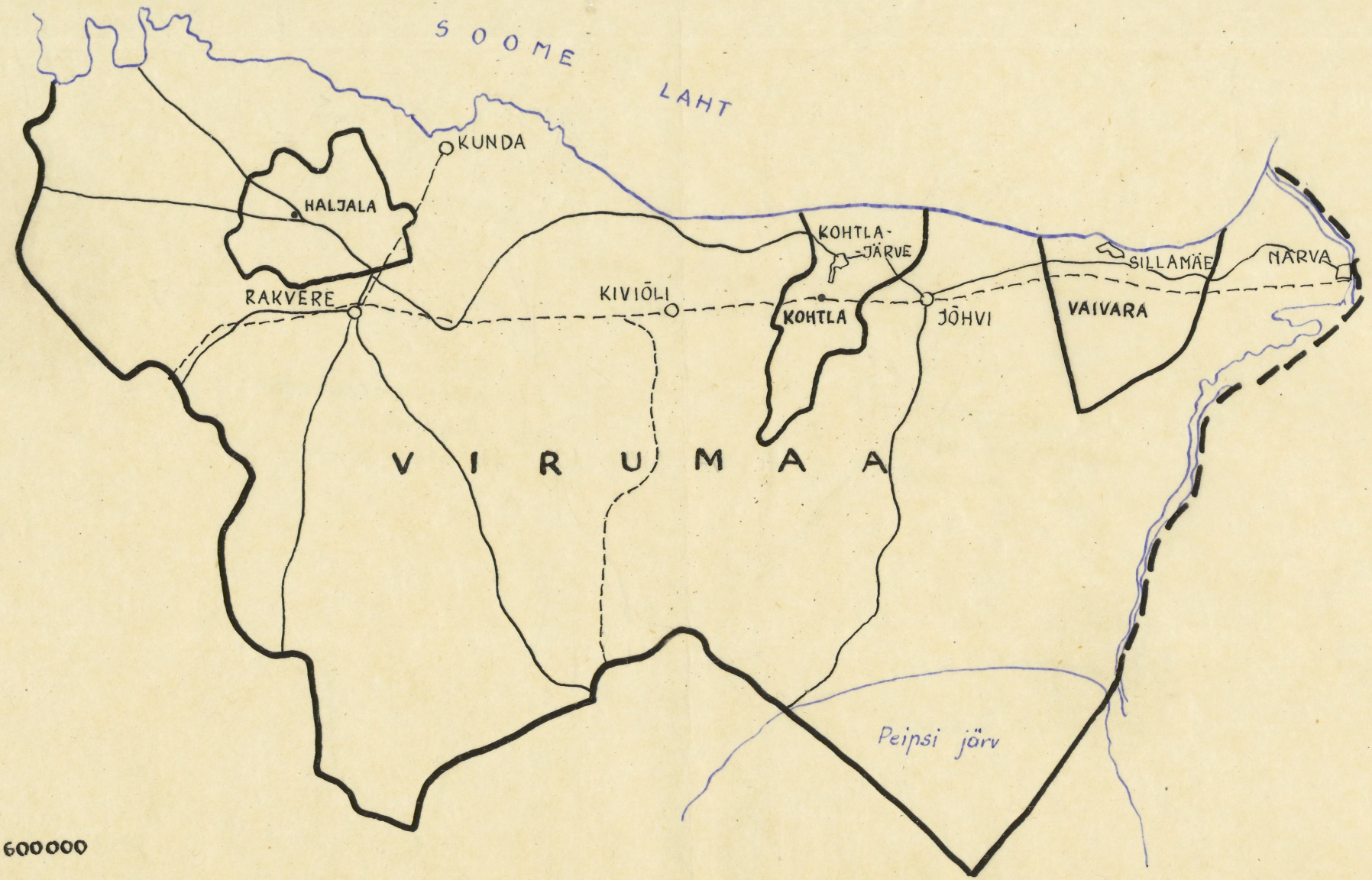
SOOME
LAHT
KUNDA
HALJALA
RAKVERE
KIVIÕLI
KOHTLA-
JÄRVE
KOHTLA
JÕHVI
SILLAMÄE
NARVA
VAIVARA
V I R U M A A
Peipsi järv
1:600000

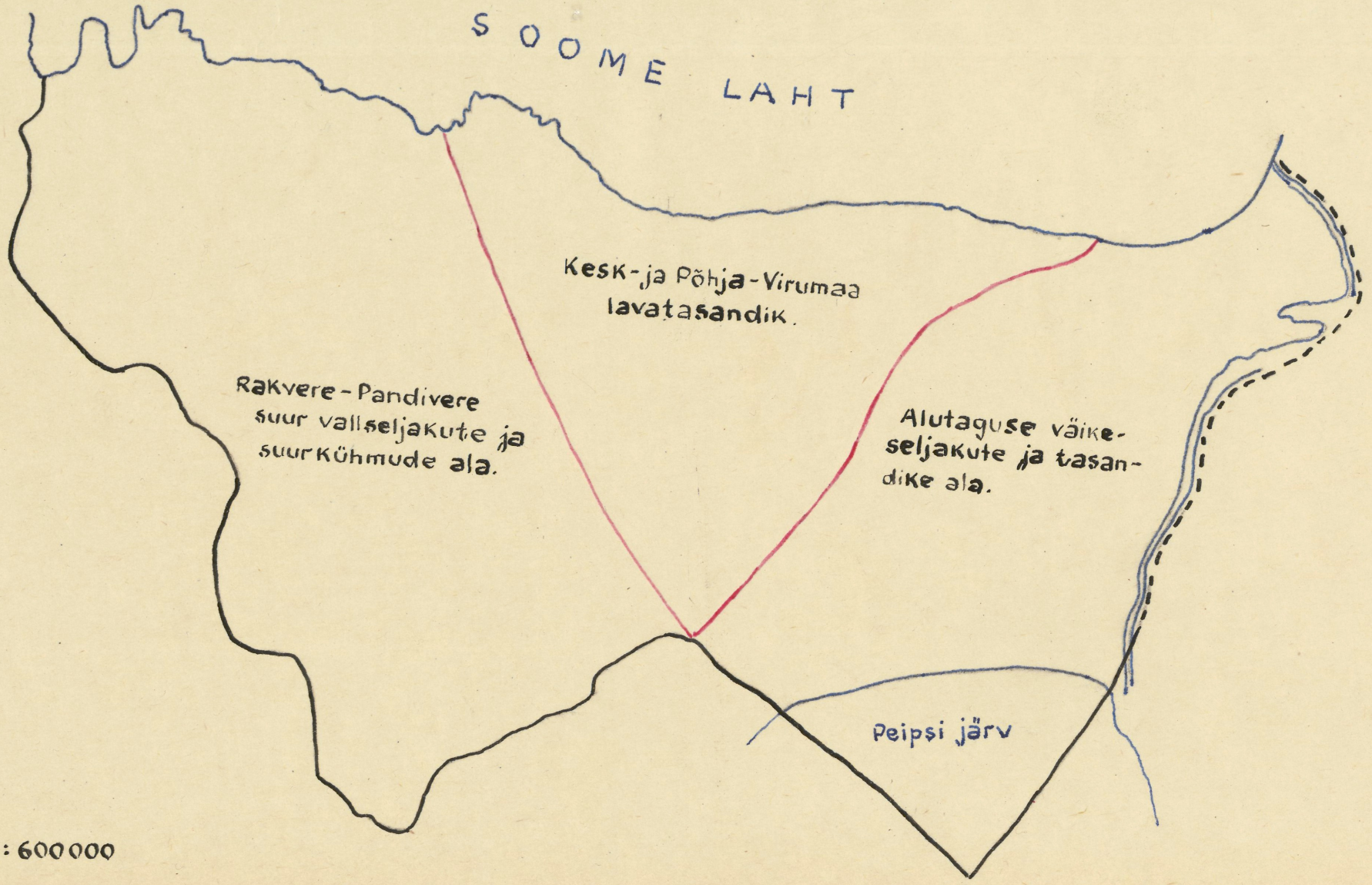
SOOME LAHT
Kesk-ja Põhja-Virumaa lavatasandik.
Rakvere-Pandivere suur valliseljakute ja suur Kühmude ala.
Alutaguse väike-seljakute ja tasandike ala.
Peipsi järv
1:600000

suurkühmude ala; Kesk- ja Põhja-Virumaa lavatasandik; Alutaguse väikeseljakute ja tasandike ala.Tunduv osa maakonna pindalast oli kaetud metsadega,mis tihti vaheldusid rabastunud pinnasega, kusjuures enamus olid kõrgrabad. Valitsevaks metsaliigiks oli okaspuumets (65 % metsast) kui pinnase suhtes vähenõudlikum. Metsaga oli kaetud ligikaudu 29 protsenti Virumaa territooriumist.[1]

Sellised erinevused looduslikes tingimustes ei saanud jätta mõju avaldamata põllumajanduse arengule Virumaa erinevates osades.

---

[1] Virumaa, Rakvere 1924, lk.246-250.

I p e a t ü k k

Kodanlik agraarreform ja talurahva sotsiaalne kihistumine Virumaal

Eesti kodanlus püüdis saavutada maksimaalseid kasumeid ka kapitaalmahutustega põllumajandusse. 1919. aastal 7.märtsil võttis eesti kodanlus vastu otsuse rüütelkonna mõisate võõrandamise kohta.[1] Oktoobris anti täiendavalt välja maaseadus, mille kohta kirjutas V. Kingissepp: "Kuna sama seadus kõik need mõisad võõrandamata jätab, mis mitte rüütlimõisad ei ole, s.o. kodanluse eraomandus on, ja kuna ka suurtalud võõrandamise alla ei tule, kuigi need rüütlimõisast suuremad oleksid, siis on see seadus ilma erandita aadli vastu sihitud ja hoiab piinlikult kodanlikku suur - maa-omandust puudutamast!"[2] Vaataksime nüüd lähemalt, kuidas maa ümberjaotamine kodanluse huvides toimus. Virumaa üldisest maa-alast (615327ha ilma Narva jõe taguste maa-aladeta) oli mõisnike valduses 438328 ha ehk 71,2%, mis jagunes 172 mõisa vahel. Talukohti oli ülejäänud maa-alal 7118. Ühe mõisa suuruseks oli keskmiselt 2548,4 ja talul 24,9 hektarit.[3] Talude rohkus võrdlemisi piiratud pindalal sundis paljusid end ära elatama üsna väikesel lapikesel. Ja sellepoolest ongi Virumaa kõikidest teistest maakondadest erinev, et siin oli kõige rohkem väikemajapidamisi.

---

1 Seadused ja määrused maareformi, maakorralduse ja põllumajanduse alal, Tallinn, 1930, lk. 7.

2 V.Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, Tallinn, 1953, lk. 104.

3 " Punane Täht ", 1958, nr. 43,12 IV

Suuruse järgi oli väikemaaomanduseks olevate kruntide arv järgmine:

T a b e l nr. 1

Kruntide arv Virumaal suuruse järgi 1919. a.

Majandite rühm	Kruntide arv
0 - 1 tiinu	1171 krunti
1 - 5 "	333 "
5 - 10 "	349 "
10 - 20 "	1210 "
20 - 30 "	1456 "
30- 50 "	1984 "
50 - 75 "	371 "
75 - 100 "	77 "
üle 100 "	167 "
Kokku	7118[1] "

Edasi on öeldud, et kuni 10-tiinuseid krunte oli 1853 ehk 27 %. Virumaa põllupinda silmas pidades ei olnud hobuse pidamine nendes majandites võimalik. Peale maaseaduse maksma hakkamist võõrandati üldse 420602 ha ehk 96 % mõisamaadest. Kelle valdusse võõrandatud maa 1920. ja 1921. aasta jooksul planeeritud kruntidest läks, näitab allpool esitatav tabel :.

[1] " Virulane ", 1925, nr. 9, 21 II

T a b e l nr. 2

Korraldatud kohtade arv krundi suuruse järgi

Majandite rühm	Kruntide arv
0 - 5 tiinulisi	127 krunti
5 - 10 "	153 "
10 - 15 "	287 "
15 - 20 "	754 "
20 - 25 "	761 "
25 - 30 "	406 "
üle 100 "	312 "
Kokku	2800 "

Näeme, et suurem protsent uutest kruntidest on keskmises suuruses, mis vastab ühe- ja kahehobuse tööjõule.[1] Toodud andmetega võib nõustuda, kuid tuletatava järeldusega - maa koondumisega keskmiste majandite rühma kätte ja vähese maaga talupoegadele maa andmisega - mitte. Nagu statistilised andmed näitavad, vähenes iga aastaga väiketalude arv ja suurenes suurtalude hulk. Seega ilmnes juba siis tootmise konkurentsi ja anarhia tingimustes tendents, kapitalistlikule suurtootmisele põllumajanduses. Kodanlik maaseadus ise kaitses kõigepealt suurmaaomanike huve, kellele tehti mitmesuguseid soodustusi. Eesti kodanlus reklameeris seda maaseadust kui rahvuslikku üritust. Kodanlik majandusteadlane Th. Pool[2] kirjutas maaseaduse kohta, et selle põhi-

---

1 " Virulane ", 1925, nr.9, 21 II

2 Eesti biograafiline leksikon,Tartus,1926-1929,lk.388.

jooneks on eelkõige ajaloolise ülekohtu heakstegemine, maa tagasiandmine eestlastele. Samuti oli ta seisukohal, et mõisa maavaldus tuli hävitada kui rüütelkonna majandusliku ja poliitilise võimu alus ja koos sellega likvideerida ka feodaalkord.[1] Kuidas oli aga tegelikult olukord maareformiga? Milles peitus tema sisu? Nii on öeldud kodanlikus maaseaduses § 21:" Esimestena saavad maad: 1) kodanikud, kes Eesti Vabastussõjas väerinnal iseäralikku vahvust on näidanud (s.t.kõige rohkem töötava rahva verd valanud - autor);2) sõdurid, kes vabastussõja võitlustes vigastatud (loe: kodanluse huvides oma verd valanud - autor); 3) vabastussõjas langenud sõdurite perekonnad; 4) sõdurid, kes vabastussõjas tegevusest vaenlase vastu osa võtnud, silmas pidades tegevuse kestust."[2]

Seega sai lihtne maatarahvas maad viimases järjekorras ja siis ka vaid seda, mis kodanlusest üle jäi. Virumaal, nagu kogu Eestiski, oli maaprobleem kogu kodanliku diktatuuri perioodil raskeks probleemiks, eriti sõja-järgseil kriisiaastail, millal paljud sõdurid vabanesid kodanlikust armeest. Maad ei antud algul kohe pärisomandiks, vaid rendile. Tasuta anti maad kasutada ainult kodanluse truudele kannupoistele, kes aitasid kõigiti kaasa eesti töötava rahva võimu lämmatamisele ja kodanluse võimu kindlustamisele. Kodanliku ajutise valitsuse määruses oli öeldud:"Tasuta, ilma rendita, antakse maad pidamiseks selle kohase sooviavalduse peale: 1) sõduritele, kellele vabariigi valitsus

---

1 Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu,1926, lk.451.

2 Seadused ja määrused maareformi,maakorralduse ja põllumajanduse alal,Tallinn,1930,lk.19

on otsustanud maad anda sõjaväe ülemuse ettepanekul autasuks iseäralise vahvuse eest."[1] Eriti soodustatud olid n.n. vabaduseristi kavalerid, kellele peale tasuta maaolid ette nähtud ka rahalised autasud. Kuid ka neid klassisõja "kangelasi" klassifitseeriti rangelt selle järgi, millisel redelipulgal nad kodanliku ühiskonna riigimasinas asusid. Eelkõige peeti silmas suurkodanluse esindajaid, ja mis nendest üle jäi, jagati siis lohutuseks "vägitegude" eest töötava rahva "rahustamisel". Näiteks määrati Eesti valgekaartlaste ülemjuhatajale kindral-leitnant Laidonerile ja ülemjuhataja staabi ülemale kindral-major Sootsile mõlemale autasuks mõis ja ühekordset toetusraha oma elu mugavaks sisseseadmiseks, esimesele 30000 kr. ja teisele 10000 kr. Vastavalt auastme ja teenistuskoha tähtsuse vähenemisega alanes ka autasu summa. Nii oli reamehele ja II järgu madrusele ette nähtud maksta à 100 kr.[2]

Nii suhtuti klassisõja " kangelastesse ". Kuidas aga oli lugu teistega, selle kohta annab kodanlik ajakirjandus ise tunnistust, märkides, et Virumaalt Kullenga, Paunvere, Arkna, Uue, Karja ja Tondimetsa mõisad ona maatahtjatele kätte jagatud, kusjuures tahtjaid oli palju, maad vähe. Selge, et maast jäid ilma just need, kes seda harisid.[3]

23. jaanuaril 1922.a. toimus Jõhvi vallamajas Edise mõisast planeeritud uutele kohtadele maasaajate kandidaatide määramine. Väljajagamisele tuli 26 kohta, maatahtjaid oli ligi 150. Krundid jaotati järgmiselt:

---

1 Seadused ja määrused maareformi, maakorralduse ja põllumajanduse alal, Tallinn, 1930, lk. 125.

2 Sealsamas, lk. 127. - 128.

3 "Postimees", 1921, nr. 26, 3. III.

1 anti endisele mõisaomanikule, 14 tasuta maa saajatele, 4 sõduritele ja 7 mõisa endistele töölistele. Mõisa südame 50 tiinu suuruses (ühes eluhoonete ja suure viljapuuaiaga) sai kindral Tõnisson.[1]

Suur nõudmine maa järele sundis kodanlust alates 1920.aastast kõikjal vähendama asunikele mõisamaadest väljaantavate kruntide suurust. Seda võidi julgelt teha, sest "kangelaste" koorekiht oli oma osa kätte saanud. Nii langes Virumaal 1920. aastast kuni 1923. aastani asundatud koha keskmine suurus 4 tiinu võrra (20,2-lt tiinult 16,2-le).[2]

Määruse järgi anti neile maasaajatele, kes ei olnud aktiivsed klassisõjast osavõtjad, kohad rendilepingu alusel esialgu 6 aastaks kasutada. See 6-aastane rendilepingu aeg oli ette nähtud "prooviajana", mille kestel pidi selguma, kas asunik on suuteline konkurentsi tingimustes püsima ja ületama uue talukoha rajamisega seotud suuri raskusi. Nendele, kes suutsid püsima jääda, anti omandustalu põliseks, pärandatavaks kasutamiseks.

Maaliidu häälekandja "Kaja" kirjutas asunike seisukorra kohta Virumaal, et siinsed põllumehed on praegu suuremas mures kui mitte kunagi enne. Maksud tõusevad iga päevaga, kuid sissetulekud vähenevad. Nii mitmedki põllumehed muretsevad kevadel kalli hinnaga viljaseemne, kaerapuudast 400 marka ja enamgi makstes, mis enamasti jäi võlgu. Suure vaevaga suudetakse selline võlg tasuda,kuid maarenti ei saa kuskilt, omast vaevast rääkimata. Kui praegused hinnad püsima jäävad, siis tuleb küll paljudel põllumeestel majapidamine lõpetada, iseäranis asunikel, et kellest küll karta on, et nad oma maa

---

1 " Punane Täht ", 1958, nr. 43, 12 IV

2 Sealsamas.

maha jätavad ja ära põgenevad.[1]

Milline oli aga kodanliku diktatuuri päevil vabadike olukord, sellest räägib kodanlik ajakirjandus ise: " Kandle mõisa piirides oli Vene ajal Aaviku vabatküla. Vabatkohal oli 6 vakamaad põldu, 16vak. heinamaad ja 18 vak. karjamaad. Vabatikud tegivad mõisaomanikule päevi. Kui mõisamaad omanikkudele välja jagati, siis ühendati ka Aaviku küla vabatkohad kokku üheks suureks asuniku taluks ja anti asunikule tarvitada, kuna vabatikud saunadesse elama jäid. Üksikud vabatikud asusid ka mujale ja jätsid saunad tühjaks. Kuid nüüd peavad need, kes veel saunadesse jäid, tuleval kevadel välja minema, kuna oksjonil ära müüdi. Üks saunameestest on juba 5o aastat enda saunas elanud...Omal ajal ei olnud vabatikud nii vähese maaga rahul ja nõudsid, et vabatkohad saaksid 25 tiinuliseks, kuid nüüd võetakse seegi väike maalapp ära ja seda ei kaitse isegi vastav seadus!"[2]

Suuri raskusi tekitas paljudele asunikele elamu ja muude hoonete püstitamine. Tavaliselt said hoonetega krundid ja mõisasüdamed eesõigustatud maasaajad, kuna maatameestele ja sulastele anti hoonestamata kruntidega halvem maa - rabaservad ja kõnnumaa. Ülaltoodu leiab kinnitust ka tolleaegsest ajakirjandusest. Nii on " Virulases "kirjutatud: " Edise mõisa lossis on 15 tuba, missugused kõik kindral Tõnissoni käes tarvitada, kes ühelegi asunikule elamiseks ruumi ei anna... Asunike tarvitada on ainult üks tuba, kuna kaks asunikku poole versta kaugusel mõisast

---

1 " Kaja ", 1921, nr. 294, 6 XII.

2 " Virulane", 1925, nr.48, 11 XI.

endiste mõisa tööliste juurde korteri on leidnud... 1o perekonda asunikke on oma kraamiga lageda taeva all..."[1]

Maal valitseva raske olukorra tõttu oli kodanlus sunnitud asunikele toetust andma. Et aga laen oli kõrge protsendiga ja lühikese aja peale antud, ei jõudnud paljud asunikud seda õigel ajal tasuda ja sattusid võlakoorma alla. Missugused olid laenuandmise tingimused ja millist eesmärki antud laen taotles, sellest kõneleb asjaolu, et " laenu tingimused, kus tuleb maksta vähemalt 18 protsenti ja võib laenu saada veksli vastu kuni 6 kuud - võivad põllumeest ainult hävitada."[2]

On täiesti arusaadav, et laenu anti nendele, kel oli vastav varandus laenu tagastamise kindlustamiseks, s. o. jõukamatele, kuna aga enamus talupoegi oli virelemisele ja laostumisele määratud, nagu see kapitalistlikus ühiskonnas iseloomulik on. Kodanlus loomulikult ei rääkinud sellest avalikult. Vastupidi, olukorda püüti kõigiti ilustada ja klassivastuolusid "rahvustervikluse" lõsungiga looritada. Loomulikult polnud võimalik rahvast sel teel kaua petta.

Eespool nimetatud Th.Pool väitis, et maareform on palju kaasa aidanud ka klassivastuolude tasandamisele, olles seega ühtlasi paremaks vastukaaluks idast varitsevale enamlusele.[3] Th.Pool kaitses kodanluse huve ning väljendas selle püüdlusi. On selge, et tä ei tahtnud asjade õiget kulgu näha, kuna ajaloo-

---

1 "Põhja Kodu", 1923, nr. 63, 1.VI

2 "Kaja", 1922, nr.33, 9 II.

3 Eesti maa - rahvas - kultuur, Tartu, 1926, lk.453.

lise arengu objektiivsed seaduspärasused on üldreeglina kodanlusele vastuvõtmatud. Kuid tuleb märkida, et kodanlusel õnnestus maa andmise lubadustega ebateadlikke talurahva kihte teatud aja jooksul petta. Maaseaduse elluviimisega taotles kodanlus kindlaid klassieesmärke. Sõjajärgsete aastate terava klassivõitluse tõttu oli ta sunnitud andma osa maad ka maata ja vähese maaga talupoegadele. Kuigi neid varustati väiksemate ja kõige halvemate maatükkidega, tekitas see esialgu siiski illusiooni, nagu oleks maatameestel ja kehvikutel võimalik kodanluse võimu tingimustes oma majanduslikku olukorda parandada.[1] Kodanlusel õnnestus talurahvast petta eelkõige selle tõttu, et eesti kommunistid tegid maaküsimuse lahendamisel tõsiseid vigu. Analoogiliste olukordade kohta kirjutas V.I.Lenin: "On juhtumeid, kus vaenlane ise loovutab teatud positsiooni, et pealetungijaid lahutada ja neid kergemini purustada."[2] Neid kodanluse manöövreid ja nende kahjulikkust revolutsioonilisele liikumisele ei osanud eesti juhtivad kommunistid täielikult läbi näha. Kuigi EKP programm kajastas eesti töörahva elulisi nõudmisi üldjoontes õigesti, esines vigu kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajal rakendavate maakasutamise viiside kindlaksmääramisel. Eestimaa parteiorganisatsioon ei arvestanud õigesti maal valitsevaid konkreetseid ajaloolisi tingimusi. Eesti kommunistide arvates ähvardas mõisamaade jaotamine hävitada mõisatööliste rohkearvulise pere ja seega ahendada revolutsioonilise

---

1 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn,1963, lk.13.

2 V.I.Lenin, Semstvo tagakuisajad ja liberalismi Hannibalid, Teosed,5.kd. Tallinn,1951,lk.58.

võitluse baasi külas.[1]

Kuid vaatamata kodanluse jõupingutustele muutusid vastuolud külas teravamaks. Töötav talurahvas hakkas üha selgemalt tajuma paljukiidetud maaseaduse tõelisi eesmärke. Teravamaks muutus klassivõitlus ka Virumaal. Nii näiteks toimus 25.veebruaril 1922 Rakvere vallamajas Rakvere ringkonna asunike koosolek, kus nõuti et asunikel peab õigus olema maad ka eraomanduseks osta. Ühtlasi valiti 6 saadikut Viru maakonna asunike kongressile. Virumaa asunike kongress algas 4.märtsil 1922. aastal Rakveres käsitööliste seltsi saalis ja kestis kaks päeva. Saadikuid oli kokku tulnud ligi 120. Kõige rohkem avaldati rahulolematust selle üle, et ühe krundi peale on mahutatud mitu asunikku. Otsuses nõuti kruntide tarvitamise õiguse kindlustamist, et anda põlisrendi kõrval võimalus ka asunikele maad eraomanduseks osta.[2]

Paljud asunikud elasid alatises hirmus kaotada maa, mida nad harisid. Selline olukord võttis nendelt huvi oma majapidamise perspektiivikama arendamise vastu.

Niisugune oli olukord majapidamistes, kes said kodanlikult valitsuselt maad. Kuidas aga elasid popsid, seda iseloomustavad järgmised andmed: Nii kirjutati "Virulases", et sellest ajast on möödunud üle kahe aasta kui kodanlik valitsus K.Pätsi suu läbi lubas asuda popside ehk vabadike küsimuse lahendamisele. 1925. a. jõudis see küsimus nn. Riigikoguni. Ajalehe andmete alusel elas üheksas Virumaa vallas,mis moodustas ligikaudu 1/4 valdade

---

1 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn, 1963, lk.41.

2 "Punane Täht", 1958, nr. 44, 15 XI

arvust, talukohtadel 19 popsi, kellel oli maad 1/2 - 1o ha. Tuldi järeldusele, et popside küsimus ei väärı parlamendis arutamist. Ühtlasi hoiatas "Virulane", et sotsid ja kogupõllumehed ärgu proovigugi põllumehi hirmutada popsidele maa andmisega. Ühtlasi on samas viidatud ka sellele, et nimetatud valdades elas riigirenditaludel 616 popsi.[1]

Kuivõrd tõepärased kirjutises toodud andmed popside arvu kohta on, seda võib juba artikli autori "hädakisast" järeldada, kes ei tunne muret mitte popside saatuse pärast, vaid selle üle, et viimastele mitte maad ei antaks, väites, et popside küsimus maakonnas ei ole üldse probleemiks, sest popside arv olevat niivõrd tühine. Kuid veel 1926. aastal kirjutatı maakonna ajalehes, et ainuüksi põllumeeste kogu Riigikogu liikme K.Tamme 3oo-tiinuse koha peal elab 13 popsi.[2] Ühtlasi peegeldub siit, kelle huvides töötavale talupojale anti lapikene maad. Selle probleemi kohta väidab täiesti õigustatult Õ.Elango, et maaseadus oli kodanlusele vajalik oma poliitilise võimu päästmiseks ja kindlustamiseks, aga ka ühtlasi mõisnike maade võõrandamise teel kulakluse kui kodanliku diktatuuri peamisele sotsiaalsele klassitoele soodsate arenemistingimuste loomiseks.[3] Maatüki andmisega mõisatöölistele taotleti maatöörahva isoleerimist ühisest revolutsioonilisest võitlusest linna proletariaadiga. Teisest küljest pidi maata talupoegade varustamine väikeste maatükikestega tagama kulaklusele alalise odava tööjõu.

---

1 "Virulane", 1925, nr.49, 14XI

2 "Virulane", 1926, nr.7, 27 I

3 Õ.Elango, Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail(1925-1929),Tallinn,1958, lk.43.-44.

Selline oli kodanluse suhtumine talurahvasse. Kuidas aga kodanlus suhtus balti-saksa parunitesse, kellelt mõisad "võõrandati"? Talupoegadele ei antud maad tasuta, vaid rendi alusel ja alles aastaid hiljem. Need maasaajad, kes suutsid püsima jääda, võisid vastava seaduse alusel maa eraomandiks osta. Riigikogu poolt 16.juunil 1925. aastal vastuvõetud "Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse" alusel.[1] Endiste rüütlimõisate omanike saatuse üle tundis eesti kodanlus hoopis enam muret. Th. Pool kirjutas selle kohta, et tasu suhtes on maaseadusega ette nähtud vastav eriseadus ja et suurem osa riigi parlamendis esindatud erakondadest on tunnistanud tasu maksmise tarvilikuks riiklikel ja välispoliitilistel motiividel.[2] Ja tõesti, endistele mõisaomanikele (uued mõisnikud said peale suurte mõisasüdamete autasudena suured summad, et majapidamist nii sisse seada, et töötava talurahva ekspluateerimise arvel võimalikult suuremaid kasumid saada) ei tehtud liiga (sel momendil ununes kodanluse poolt sageli jutlustatud ajalooline ülekohus), vaid peale maaomandi, mis nendele seadusega jäeti, isegi tasuti võõrandatud maa eest. Ei olnud mitte harukordseks sündmuseks nähe, kus mõis jäi endise omaniku kasutada. Nii näiteks on "Virulases" ära toodud loetelu mõisatest, mis jagamisele ei läinud: „Triigi, Põdrangu, Küti, Väike-Soldina ja Pühajõe on rendil endiste omanikkude käes, kuna Kalvi, Joala, Kurtna ning Karja välja-

---

1 Seadused ja määrused maareformi, maakorralduse ja põllumajanduse alal, Tallinn, 1930, lk. 129.

2 Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu, 1926, lk. 454.

maalastele kuuluvad."[1]

Riigistatud mõisamaade fondi jaotamine viidi kogu riigi ulatuses põhiliselt läbi 20-ndate aastate lõpuks.[2] Kodanliku maareformi kohta, mille eesti kodanlus oli üles kiitnud, võiks kokkuvõtlikult öelda seda, et maaseaduse elluviimine ei likvideerinud maapuudust talurahva hulgas. Maaseaduse põhiliseks tagajärjeks oli tegelikult maa ümberjaotamine ekspluateerijate vahel: "See on kapitali ümberrahvastamine osalt harilikkude majanduslikkude abinõudega (omandamine ostmise jms. teel), osalt aga vägivallaga..... Ümberrahvustamise terav ots on sihitud saksa aadli suurmaaomanduse vastu ja just siin on tarvitusel seaduslikkusega varjatud vägivald võõrast rahvusest kapitali vastu."[3] Kui enne maaseaduse läbiviimist kuulus suurem osa maast mõisnikele-aadlikele, siis pärast ümberjagamist kuulus suurem osa maast eesti kodanlusele. Töötavale talupojale ei andnud kodanlik maaseadus midagi positiivset, vastupidi, ta võttis paljudelt viimasegi maalapi ja andis selle kulakule.

Sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail orienteerus eesti kodanlus põhiliselt tööstuse arendamisele, lootuses saada oma valdusse osa Venemaa turust, kui seal on kukutatud nõukogude võim. Midagi taolist aga ei juhtunud ning "tööstuslik orientatsioon" jooksis karile, kuna "..... oli ilmne, et Nõukogude Venemaast vägivaldselt lahtirebitud Eesti rahvamajandust ei saanud rajada tööstuse arendamise alusel. 1924. aasta kevadel kuulutati välja "põllu-

---

1 "Virulane", 1925, nr. 19, 1.V.

2 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa,Tallinn,1963,lk.122.

3 V.Kingissepp, Iseseisvuse ikke all,Tallinn,1953, lk.184.

majanduslik orientatsioon."[1] Eesti agraarmaaks muutmine võttis nüüd üha kiirema tempo. Kodanluse apologeedid ruttasid nimetatud suunda rahvamajanduses ka "teoreetiliselt" põhjendama. Kodanliku diktatuuri algpäevadest alates levitati Eestis (nagu mujalgi kapitalistlikus maailmas) laialdaselt mitmesuguseid kodanlike majandusteadlaste õpetusi väiketootmise eelistest võrreldes suurtootmisega. Laialdaselt reklameeris kodanlus väiketalumajapidamise püsivuse teooriat, mille olemusele oli Lenin andnud ammendava kriitika.

Väikemajapidamise püsivuse teooriat levitas kodanlus selleks, et varjata klassivastuolusid külas. Eesti kodanluse ideoloogid ei väsinud talurahvale kuulutamast, et viimane on "riigi võimas tugi ja selgroog." Talurahva elu kujutati romantiliselt ja tõsteti esile ning püüti süvendada kiindumust eraomandisse. Kuid sellest mindi mööda, et võitluses suurmajapidamisega suudab väikemaaomanik "püsida ainult oma töövaeva äärmise suurendamise ja oma tarvete lõpmatu vähendamise arvel."[2] Väiketalupoja kannatlikkus raskuste talumisel tulenes objektiivsest paratamatusest säilitada maalapp oma elu ülalpidamiseks. Teist väljapääsu väiketootjal kodanlikus ühiskonnas ei olnud ega saanudki olla. Kapitalistlike suhete areng põllumajanduses lükkas ümber kõik need kodanluse väited. Kodanliku Eesti tegelikkus kummutas teooria suurtootmise killunemisest ja selle asendumisest väiketalumajapidamisega. Seda tõestavad ka tabelis nr.3

---

1 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa, Tallinn, 1963, lk.11.

2 R.Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 73.

Talude arv põllumajandusliku maa suuruse järgi

1925.a.[1] põllumajandusloenduse läbiviimisel			1929.a.[2] põllumajandusloenduse läbiviimisel			1939.a.[3] põllumajandusloenduse läbiviimisel		
Majandite rühmad	Maa suurus hektarites	Talundite arv	Majandite rühmad	Maa suurus hektarites	Talundite arv	Majandite rühmad	Maa suurus hektarites	Talundite arv
I	0,5-5	2752	I	1 - 5	2626	I	1 - 5	1778
II	5 - 10	3384	II	5 - 10	3677	II	5 - 10	3221
III	10 - 20	5052	III	10 - 20	5514	III	10- 20	6753
IV	20 - 30	3249	IV	20 - 30	3412	IV	20 - 30	3610
V	30 - 60	2789	V	30 - 50	2477	V	30 - 50	2413
VI	60 -120	190	VI	50 -100	355	VI	50 -100	370
VII	üle 120	37	VII	üle 100	52	VII	üle 100	56

[1] 1925.a.põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk.12.

[2] 1929.a.põllumajanduse üleskirjutuse andmed, vihk I, Tallinn, 1930, lk.4.

[3] III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 1940, lk.2.

esitatavad andmed Virumaa kohta. Toodud andmete alusel näeme, et kodanlik statistika liigitas talundeid erinevatesse rühmadesse üksnes põllumajandusliku maa suuruse järgi, arvestamata tootmise intensiivsust. Selliselt paigutati ühte gruppi majanduslikult ja klassiiseloomult erinevad majandid. Kuni 1,5ha maad omavad talundid kuulusid tavaliselt kehviktalude rühma, loenduse andmete alusel aga arvati nad ühte gruppi majanditega, kus peamiseks sissetulekuallikaks oli palgatööle rajatud intensiivne karjakasvatus jne. Täpselt samuti võisid suuremate majandite hulka sattuda ka keskmike ja isegi kehvikute talundid. Kui võrrelda kodanlikku statistikat 1939. aastal 1925. aasta andmetega, siis näeme erinevalt kodanliku riigi algperioodist, et agraarstatistikas ei arvestatud üldse alla ühe ha väikemajandite olemasolu. Selle tulemusena näidati väikemajandite üldarvu väiksemana, mis tingis omakorda üksikute sotsiaalsete gruppide struktuuri moonutamist. "Väikemajapidamise püsivuse teooria" põhjendamiseks püüti eriti esile tõsta keskmikele kuuluvate talundite arvu. Ühtlasi ei olnud kodanlusele kasulik näidata suurtalundite tegelikku arvu, ka seda moonutati loendusandmetes. Majandite pindala ülemmäärana kehtestati alates 1929. a. põllumajandusloendusest 50-100 ja üle selle hektareid maad.[1] Niisuguste statistiliste kombinatsioonide tulemusena ei ole 1925.aasta põllumajandusloenduse andmed võrreldavad järgnevate (1929. ja 1939.aasta) loenduste andmetega. Kuid vaatamata isegi nendele moonutustele peegeldub siiski kodanlikust statistikast tendents väiketootmiselt suurtootmisele. Kui 14 aasta jooksul suurenes talundite üldarv Virumaal 748 majapidamise võr-

---

[1] R.Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk.75.

ra,siis samal ajavahemikul vähenes väiketalundite (kuni 1o ha) arv 1137 võrra. Samal ajal aga üle 3ohà majandite arv kasvas 3o16-lt 3349-le, s.o. 333 võrra. 1925.aastal moodustasid Virumaal talundid, millistele kuulus põllumajanduslikku maad 3o ja rohkem hektarit, 17,3%[1] majapidamiste üldarvust, neile aga kuulus ligikaudu 24%[2] põllumajanduslikult kasutatavast maast. Toodud talundite kategooria kohta Eestis kirjutab H.Saarniit: "Need majandid olid peamisteks palgatööjõu kasutajateks, kusjuures nende kätte oli kontsentreerunud suur osa tootmisvahendeist - maast, töö-ja produktiivloomadest, põllumajanduslikust tehnikast jm. 1925.aastal kuulus antud majandeile 52,9% maast... Need majandid andsid enamiku põllumajanduslikust kaubatoodangust."[3] Ühtlasi näeme siit, et Virumaal oli toimunud maa kontsentreerumise protsess suurmajanditesse aeglasemalt kui Eestis tervikuna. Seda me ei saa aga väita põllumajanduse intensiivistamise kohta (vt. tabelist 4).

Vaatamata eelpool nimetatud kategooria majandite absoluutarvu suurenemisele 1939.aastaks, langes protentuaalselt nende osa mõningal määral, moodustades majapidamiste üldarvust 15,6%[4], nende kasutada olev maa aga suurenes ligikaudu 35 protsendile.[5] Üht-

---

1 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk.12.

2 Sealsamas, lk.4.

3 H.Saarniit, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (192o-1924), Tallinn,1958,lk.64.

4 III põllumajandusloendus 1939.a.,vihkI, Tallinn, 194o, lk.3.

5 Sealsamas, lk. 9o.

Palgatööjõu kasutamine Virumaal erinevates majandite rühmades 1939.a.

Rühm	Maa suurus	Protsentuaalselt majapidamiste üldarvust				Aasta-tööliste Eestis
		aasta-tööliste	suve-tööliste	kuu-tööliste	karjuseid	
I	1- 5 ha	2,47	0,51	0,45	1,63	2,65
II	5- 10 "	3,07	0,65	0,22	2,73	3,30
III	10- 20 "	5,70	2,35	0,86	7,94	6,29
IV	20- 30 "	14,63	7,87	1,16	15,71	12,69
V	30- 50 "	23,91	18,23	1,91	24,33	21,77
VI	50-100 "	40,00	33,24	6,76	32,70	32,34
VII	üle 100"	80,36	51,79	12,50	44,64	71,27
K o k k u :		10,03	5,85	1,06	10,73[1]	10,13[1]

[1] III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 1940, lk.58-59.

Lasi tuleb märkida, et kuni 10 ha talundite osatähtsus protsentuaalselt samal ajavahemikul langes 35,1[1]- lt 1925. aastal 27,5[2]-le 1939. aastal. On selge, et väikemajandite arvu vähenemine toimus suhteliselt kiiremini kui suurtalundite arvu süürenemine (kuigi 1925.a. järgnevatel loendustel alla 1 ha suurusi majapidamisi ei arvestatud, oluliselt see esinevat tendentsi ei muuda - vt.Tabel nr.3).

Seega kasvas keskmiste majandite erikaal ja seda eriti Virumaal, võrreldes Eesti keskmisega. Antud nähtus on seletatav ühelt poolt sellega, et jatkus asundustalude rajamine,millised Virumaal kuulusid oma pindalalt peamiselt nimetatud majandite rühma; teiselt poolt sellega, et kapitalistlike suhete arenguga põllumajanduses intensiivistus maakasutamine üksikutes piirkondades erinevalt, olenevalt konkreetsetest tingimustest.

Põllumajanduse suhteliselt kiirema intensiivistumise mõnedes Virumaa piirkondades tingis tööstuskeskuste ja nende elanikkonna pidev kasv ning seda just areneva põlevkivitootmise baasil. Areng jätkus isegi kriisiaastatel. Selle nähtuse kohta märgitakse EKP ajaloos:" Tööstuses hakkasid kriisinähted ilmnema põhiliselt alates 1930.aastast.... Erandiks oli põlevkivitööstus, mis hakkas väliskapitali sissetungi tagajärjel just kriisiaastail hoogsalt arenema."[3] Tööstuskeskustes kasvav nõudmine põllumajandussaaduste järel soodustas ka aianduse arengut, mis aga ei vaja tootmiseks suurte

---

[1] 1925.a.põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk.12

[2] IIIpõllumajandusloendus 1939.a.vihk,Tallinn 1940, lk. 3

[3] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, IIosa,Tallinn1963,lk.198.

pindalade kasutamist.

Need asjaolud tingisid tootmisvahendite tsentraliseerimise protsessi suhteliselt aeglasemat kulgu põllumajanduses võrreldes tööstusega. Kuid see protsess toimus. Eelkõige ilmneb allakäik väiketootjate massilises laostumises. Keskmised majandid suutsid konkurentsivõistluses kauem vastu pidada, nende väljasuremise protsess on pikemaajalisem, kusjuures jõukam osa neist muutub kapitalistlikeks tootjateks, suurem osa aga proletariseerub. Kapitalistlike tootmissuhete areng Virumaa põllumajanduses väljendus kulaklike majandite tootmise intensiivistumises ja töötava talurahva laostumises. V.I.Lenin õpetas, et väiketootmise väljatõrjumise all suurtootmise poolt "...ei tule mõista üksnes viivitamatut ekspropreerimist. Väljatõrjumise hulka kuulub ka väike-maapidajate laostumine, nende majandustingimuste halvenemine, mis võib kesta aastaid ja aastakümneid. See halvenemine võib väljenduda nii väike-maapidaja liialt rohkes töös või halvemas toitumises, tema koormamises võlgadega, karja söötmise ja üldse pidamise halvenemises, maa hooldamis-, harimis- ning väetamistingimuste jne. halvenemises kui ka majapidamise tehnika seisakus jne."[1]

Kuigi maa suuruse järgi ei saa veel kindlaks määrata ühe või teise majandirühma tootmissuhete klassiiseloomu ega tootmise intensiivsust, võib selle alusel siiski otsustada, kas on juttu väikesest, keskmisest või suurest majapidamisest. Maa suuruse järgi majandite rühmitamise kohta märgib V.I.Lenin: "Ei tohi ainult kunagi unustada, et ta näitab väiksemana väiketootmise väljatõrjumist suurtootmise

---

[1] V.I.Lenin, Uusi andmeid kapitalismi arenemisseadustest põllumajanduses, Teosed, 22.kd. Tallinn, 1953, lk.58.

poolt ja näitab väiksemana seda suuremal määral, mida laialdasemalt ja kiiremini areneb põllumajanduse intensiivistumine, mida ulatuslikumad on erinevused majandite vahel pindala ühe ühiku kohta investeeritava kapitali suuruse poolest."[1] On täiesti loomulik, et kodanlik statistika seda "unustaski", sest tema eesmärgiks oli moonutada tõelisi sotsiaalseid suhteid külas.

---

[1] V.I.Lenin, Uusi andmeid kapitalismi arenemisseadustest põllumajanduses, Teosed, 22.kd.,Tallinn,1953, lk.71.

II P e a t ü k k

Põllundus Virumaal kodanliku diktatuuri perioodil

Virumaa eri osades ei olnud põllundus ühesuguselt arenenud. See oli tingitud maakonna asendist ja looduslikest tingimustest. Põllumaa protsent oli eriti madal Virumaa idapoolsetes valdades, kus metsade ja rabade osatähtsus oli kõige suurem. Nagu eespool juba mainitud, oli valitsevaks okasmets kui pinnase suhtes kõige vähemnõudlikum. Tolleaegse maaharimise küllaltki madala taseme juures, eriti kodanliku diktatuuri algaastail,(nn. tööstusliku orientatsiooni perioodil), olid looduslikud tegurid domineerivalt määravaks ühe või teise kultuuri kasvatamise seisukohalt. Ühtlasi võib öelda, et kõlvikute vahekord kogu kodanliku perioodi vältel oluliselt ei muutunud, ja seda eelkõigemaakonna idaosas. Sealsed looduslikud tingimused olid põllumajanduse arendamiseks, võrreldes teiste piirkondadega, tunduvalt halvemad. Olgugi et kodanliku korra lõpuaastateks paranes maaharimine täiuslikuma tehnika kasutuselevõtuga ja teaduse saavutuste mõninga rakendamisega põllumajanduslikus tootmises, etendasid ka siis looduslikud tegurid küllaltki olulist osa ühe või teise kultuuri kasvatamisel. Samas tuleb mainida, et Narva jõe ja Peipsi äärsetes valdades elas rohkesti venelasi, kellesse eesti kodanlus suhtus põlgusega kui "muulastesse". Eesti kodanluse šovinistlik poliitika vähemusrahvuste, eriti venelaste suhtes seisnes kõigepealt majanduslikus surves. Nii vajasid siinsed maad kuivendustööde jne. läbiviimist, kuid midagi nimetamisväärset ei tehtud selles osas kogu

Tabel nr. 5

Maapinna kasutamine Virumaal protsentuaalselt

Nimetus	Aasta	Põld	Niit	Karja-maa	Kokku	Mets	Muu maa
Maakond kokku	192o[1]	19,4	2o,27	14,55	53,96	29,16	16,88
	1925[2]	31,8	28,5	23,5	83,8	6,6	9,6
	1939[3]	33,1	29,6	23,o	85,7	7,4	6,9
Haljala vald	192o	32,9	3o,1	19,5	82,5	9,9	7,6
	1925	36,6	33,6	15,3	89,5	3,1	7,4
	1939	37,4	33,7	22,2	93,3	o,5	6,2
Kohtla vald	192o	18,4	26,9	11,o	56,3	39,1	4,6
	1925	32,6	42,4	19,4	94,4	3,5	2,1
	1939	36,7	35,5	19,4	91,6	4,6	3,8
Vaivara vald	192o	1o,1	15,4	1o,8	36,3	51,8	11,9
	1925	24,8	32,6	21,o	78,o[4]	18,1	3,5
	1939	26,7	34,9	21,1	82,7	1o,9	6,4

[1] Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk. 16o.

[2] 1925. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid, Tallinn, 1926, lk. 13.

[3] III põllumajandusloendus 1939. a., vihik I, Tallinn, 194o, lk. 78-79.

kodanliku diktatuuri perioodil. Eelpool öeldu peegeldub ka tabelis nr.5 toodud andmetest. Siinkohal aga märgime, et 1920.aastal toodi statistikas maapinna kasutamise vaatlemiseks kogu pind, 1925. ja 1939. aastal aga ainult talupidajate kasutada olevad maa-alad (s.t.riigimetsad jne olid välja arvatud). Sellepärast näib, nagu oleks põllumajandusliku maa osatähtsus maakonnas tunduvalt tõusnud ja seda eriti metsa arvel eelkõige idapoolsetes valdades. Midagi taolist aga tegelikult ei toimunud.

Selleks et lähemalt vaadelda põllunduse arengut Virumaal kodanliku diktatuuri perioodil, on autori arvates otstarbekas analüüsida algul eraldi teravilja-, söödabaasi- ja kartulikasvatuse ning põllumajandusliku tehnika kasutamise olukorda maakonnas ja selle analüüsi alusel teha perioodi ulatuses põllunduse suhtes mõningad üldistused.

A. T o i d u t e r a v i l j a k a s v a t a m i n e.

Käsitledes teraviljamajanduse arengu probleeme Virumaal kodanlikul perioodil, vaatleksime siin rukki-,nisu- ja odrakasvatust, jättes välja kaera ja segavilja, milliste kultuuride kasvatamist analüüsiksime söödabaasi juures.

Võime järeldada (vt.tabelist nr.6),et alates 20-ndate aastate keskpaigast (s.o.ajast,millal kuulutati välja nn.põllumajanduslik orientatsioon) näitasid rukki ja odra külvipinnad languse tendentsi ja perioodi lõpuks külvati rukist 2465,8 ha ehk ~14% ja otra 2831,6 ha ehk ~26% vähem kui 1925.aastal. Suhteliselt kõige suuremat tõusu näitasid külvikorras küll suvinisu kasvupinnad, kuid võrreldes söödakultuuridega ei etendanud see olulist osa.

T a b e l nr. 6

Külvipinna struktuur hektarites Virumaal 1920 - 1939 (1920. aasta andmed on toodud tiinudes)

Aasta	Rukis	Talinisu	Suvinisu	Oder
1920[1]	17626	518	104	10990
1925[2]	19946,8	1050,5	541,7	13560,9
1926[3]	-	1080	690	13662
1934[4]	20026	2140	3752	11627
1935[5]	19214	2183	3707	12154
1936[6]	18457	2065	3967	11345
1939[7]	17481	2893	6681,3	10729,3

Enne kui analüüsida teraviljade külvipinna struktuuri, vaatame tabelis nr. 7 toodud näitajaid maakonna ja kasutatud kolme valla kohta.

Kui külvipindade kasvu vaadeldes võisime teha järelduse, et rukki pindalad pidevalt vähenesid, siis analüüsides üksikute kultuuride suhtelist osatähtsust külvikorras, näeme seda tendentsi veelgi piltlikumalt. Teiseks võiksime välja tuua seda, et ligikaudu pool külvipinnast jäi endiselt võrreldes 20-ndate aastate algusega, teraviljakultuuride alla, ja see suhe ei muutunud oluliselt vaadeldaval perioodil.

1

2 Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk. 54.

1925.a põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk. 38-39.

3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1926, Tallinn, 1927, lk. 2o.

4 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk. 22.

5 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1935, Tallinn, 1936, lk. 22.

6 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1936, Tallinn, 1937, lk. 22.

7 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 194o, lk. 22.

Tabel nr. 7

Külvipinna struktuur Virumaal 192o-1939 (protsentides)

Kultuur	Aasta	Virumaa	Haljala v.	Kohtla v.	Vaivara v.
Rukis	192o[1]	18,48	18,7	19,4	13,4
	1925	17,25	19,3	19,95	14,96
	1939	13,4	15,6	13,4	13,3
Talinisu	192o	o,54	o,4	o,2	1,4
	1925	o,91	o,58	1,63	2,39
	1939	2,2	1,8	o,5	2,5
Suvinisu	192o	o,11	-	o,1	o,5
	1925	o,47	o,13	o,o9	o,26
	1939	5,1	3,9	7,4	5,o
Oder	192o	11,52	11,1	6,3	17,1
	1925	11,72	1o,96	8,oo	14,53
	1939	8,2	7,9	8,2	12,9

[1] Kogu statistilisi andmeid Eestist,Tallinn,1921,lk.54.-16o.

[2] Eesti Põllumajandus, statistiline aastaraamat 1925,Tallinn,1926,LK. 26

[3] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1939,Tallinn,194o,lk.26.

Kui "tööstusliku orientatsiooni" perioodil oli nii Virumaa kui ka üksikute valdade lõikes domineerivaks kultuuriks talirukis ning suviviljade osas olid peamisteks kaer ja oder, siis 30-ndate aastate kohta näeme, et Virumaal tervikuna ja üksikute valdade lõikes jäi taliviljadest endiselt peamiseks kultuuriks rukis, kuigi nimetatud kultuuri osatähtsus külvipinnas pidevalt langes. Ka suviviljade osas ei toimunud muudatusi.Endiselt olid siin peamisteks kaer ja oder, kuid ka nende osatähtsus vähenes.

Selleks et tuua välja üldisi seisukohti toiduteraviljakasvatuse taseme kohta, vaatleme veel üksikute kultuuride saagikust hektari kohta rea aastate lõikes (tabel nr.8).

Teravilja kasvatuse arendamist vaadeldaval ajavahemikul, eriti aga majanduskriisi perioodil 1929 - 1932, soodustasid teataval määral kodanliku valitsuse agraaralased korraldused. Viimased olid suunatud sellele, et kohandada põllundust siseturu nõuetele, sest kriisiaastatel ei olnud vahendite puudumisel võimalik teravilja sisse vedada. Selle kohta on tähendanud R.Antons:"Olles täiesti ummikusse jooksnud "taanistamise" poliitikaga, mis viis põllumajanduse ühekülgsele,s.o. ainult loomakasvatuse arendamisele ning selle kaudu välisturu teenimisele, oli kodanlik valitsus sunnitud võtma uue kursi teraviljakasvatusele, et maakodanluse uue finantseerimise süsteemi kaudu muuta siseturg nüüd taimekasvatuse arendamise peamiseks baasiks"[1].

---

[1] R.Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis,Tallinn, 1957,lk.202.

Tabel nr.8

Kultuuride saagikus ajavahemikul 192o - 1939

Kultuur / Aasta	192o[1] (ligikaudu)	1926[2]	1934[3]	1935[4]	1936[5]	1939[6]
Rukis	7,o4	-	14,8	-	11,67	13,99
Talinisu	8,27	13,36	15,21	11,8	13,38	1o,33
Suvinisu	7,o4	1o,6	11,64	o,87	1o,11	12,95
Oder	7,7	12,71	13,45	o,85	9,82	13,62
Keskmine	-	11,64	13,45	o,9o	1o,97	13,46

[1] Eesti statistika kuukiri, Tallinn, 1922, nr.1-2, lk.66.

[2] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1926,Tallinn,1927,lk.2o.

[3] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1934,Tallinn,1935,lk.26.

[4] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1935,Tallinn,1936,lk.26.

[5] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1936,Tallinn,1937,lk.26.

[6] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1939,Tallinn,194o,lk.26.

Tõepoolest, kui lähemalt vaadelda Virumaal kasvatatud teraviljade saagikust rea aastate jooksul, näeme 192o-nda aastaga võrreldes teatavat tõusu. Teraviljasaagid olid aga väga ebakindlad, sest nad olenesid põhiliselt looduslikest tingimustest. Ebasoodsatel aastatel olid saagid väiksed. Kuid isegi looduslikult soodsatel aastatel ei saadud märkimisväärselt kõrgeid saake. Kodanlikus statistikas on kirjutatud: " 1934.a. oli viimaste aastate reas paremaid. Põlluviljade saagid olid üldiselt head, taliviljadel isegi väga head..."[1] Tabelist aga nähtub, et sellel aastal ei olnud saagid eriti kõrged. Siit järeldub, et vaadeldaval perioodil oli põlluharimine suhteliselt madalal tasemel. Seda seisukohta kinnitab R.Antons oma töös "Agraarsuhted kodanlikus Eestis", kus ta kirjutab:"Taimekasvatus aga, mis oli loomakasvatuse söödabaasiks ning valdavale osale töötavatele talupoegadele peamiseks toiduainete allikaks, oli üldiselt seisaku olukorras, näidates mõnes osas isegi tagasiminekut."[2] Ühtlasi ilmneb esitatud materjalidest, et ka edaspidiseks arenguks puudusid perspektiivid.

Keskmiste hektarisaakide osas ei toimunud ka 3o-ndate aastate vältel olulisi nihkeid. Üeldu tähendab ühteaegu seda, et kodanluse üleskiidetud kapitalistlikus maaharimisviisis nn. väiketootmise näol oli saavutatud sellinen tase, mida olemasolevate agraarsuhete juures ei suudetud enam nimetamisväärselt ületada, kuigi see naabruses asetsevate kapitalistlike

---

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk. 1.

2 R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 187.

riikidega võrreldes oli väga madal. Nii saadi keskmiseks rukki hektarisaagiks 1930-1933 aastal Soomes 15,4ts, Rootsis 18,4 ja Taanis 77,4ts. Nisu saakide osas ilmnes vahe veelgi reljeefsemalt. Samal ajavahemikul koguti Soomes keskmiselt 16,8, Rootsis 21,5 ja Taanis 28,3ts teri hektarilt.[1] Need näitajad ületasid tunduvalt Eesti keskmise (rukist 13,1ts ja nisu 13,7ts hektarilt [2], rääkimata Viru maakonnast, Välisturust olenev põllumajandus, seega ka teraviljakasvatus, ei olnud võimeline oluliselt edasi arenema. Seoses toiduteraviljakasvatuse suuna elluviimisega põllumajanduses 30-ndate aastate esimesel poolel, ei andnud kodanluse poolt kiidetud abinõude süsteem Esimese maailmasõjani saavutatud tasemega võrreldes siiski märkimisväärseid tulemusi ei külvipindade laiendamisel ega ka hektarisaakide tõstmisel.[3]

B. S ö ö d a k u l t u u r i d e k a s v a t a m i n e.

Külvipinnas kuulus keskne koht söödakultuuridele, millistest kõige tähtsam oli põldhein. Kuid põldheina ei kasvatatud maakonna kõikides osades ühepalju. Selle kultuuri osa külvipinnas kahanes ida suunas, kus halvenesid looduslikud tingimused ja oli kujunenud teiselaadiline maaharimisviis. Põldhein oli, (eriti kodanliku diktatuuri lõpuaastatel), peamiseks söödabaasiks loomakasvatusele. Nendes piirkondades, kus põldheina külvipind oli suhteliselt suurem, oli enam arenenud ka loomakasvatus, eriti just veisekasvatus. See oma -

---

1 Eesti arvudes, Tallinn, 1934, lk. 34.-36.

2 sealsamas

3 R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 236.

korda parandas seal sõnnikumajandust kui peamist vahendit põlluviljakuse tõstmisel kodanliku võimu perioodil. Põlluviljakuse perspektiivi kohta ütlesid kodanlikud majandusmehed ise: "...sööda koguse tõus parandab söötmisolusid ja selle tagajärjel avanevad ka uued võimalused laudaväetisega väetisolude parandamiseks, mis omakorda võib tuua kaasa söödavilja saakide tõusu ja kindlustamise põllul!"[1] Mineraalväetiste kasutamise osatähtsus kogu nn. oma - riikluse perioodil nimetamisväärselt ei kasvanud. kui 1938/39. a. kasutati Viru maakonnas talundite tootmiskuludest mineraalväetiste muretsemiseks keskmi - selt 3,24[2] protsenti (veidi alla riigi keskmist), siis eelneva 14 aasta jooksul moodustas see keskmiselt 2,37[3] protsenti. Silmas tuleb pidada asjaolu, et mineraalväetiste soetamine oli jõukohane eelkõige kulaklikele majanditele, kus kasutati väetiste kogustest suur osa. Nii tuli riigi keskmistest tootmiskuludest lähtudes nimetatud väetiste ostmiseks nn. suurtalunditele 4,o5 protsenti.[4]

Kui me eelnevalt vaatasime teraviljamajandust, siis nägime nende kultuuride osatähtsuse langust külvistruktuuris, söödakultuuride osas näeme vastupidist. Olulised nihked (vt. tabel nr.9) külvipindades peegelduvad segavilja ja põldheina osatähtsuse suurenemises. Nende kultuuride erikaalu tõus

---

1 Eesti arvudes, Tallinn, 1934, lk. 42.

2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 194o, lk. 84.

3 sealsamas, lk. 85.

4 sealsamas, lk. 81.

Tabel nr.9

Söödakultuuride külvistruktuur ja saagikus

Kultuur \ Aasta	tiinudes 1920 [1]	1925 [2]	hektarites 1926 [3]	1934 [4]	1935 [5]	1936 [6]	1939 [7]
Kaer	15034	18536,2	17755	18138	17466	17515	18827,7
Segavili	3110	5137	5554	4997	5189	5015	11507,2
Põldhein	13479	1956,9	-	-	26890	27641	29125,7
			ts-rites hektari kohta				
Kaer	6,51	-	-	12,81	-	-	13,82
Segavili	-	-	11,53	13,77	0,89	11,66	13,13
Põldhein	13,90	-	27,7	27,02	-	30,0	18,49

[1] Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk. 54.-160.

[2] 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid, Tallinn, 1926, lk. 38-39.

[3] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1926, Tallinn, 1927, lk. 20.

[4] Eesti põllumajandus, statistiline aastarammat 1934, Tallinn, 1935, lk. 22.

[5] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1935, Tallinn, 1936, lk. 22.

[6] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1936, Tallinn, 1937, lk. 22.

[7] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk. 22.

põllunduses oli tingitud eelkõige loomakasvatuse vajadustest (seda küsimust on lähemalt käsitletud järgmises peatükis). Kaera külvipind oli aga kogu perioodi vältel enam-vähem stabiilne.

Söödakultuuride kasvupind suurenes tunduvalt just kodanliku perioodi lõpuaastatel, millal Eesti oli kujunemas piima ja võitootmise maaks. Ajaloolane Õ. Elango väidab, õigusega, et kodanlik Eesti põllumajandus arenes monoprodukti tootmise suunas.[1] Mainitud nähtused põllunduses ei ilmnenud aga Virumaal nii suurel määral kui põllumajanduslikult enamarenenud maakondades. Seoses söödakultuuride osatähtsuse suurenemisega laienes nimetatud kultuuride külvipind ka kesade ja söötide arvel, muutes seega tootmise intensiivsemaks, millega omakorda kaasnes agrotehnilise taseme tõus ning mehhaniseerimine. Kuid seda eelkõige kulaklikes majapidamistes.

Kodanliku perioodi algaastail oli Virumaal kesa all küllaltki suur pind. Kesa täitis siis peaasjalikult põlluviljakuse alalhoidmise ülesannet. Kesa jäeti enamasti kultuurivabaks kogu suveks. Sel ajal teda väetati ja hariti. Kesa all olevate maaalade suurus lubab teha järelduse, missugune põlluharimissüsteem oli domineeriv. On selge, et mida suurem protsent külvipinnast on kesa all, seda sagedamini kordub ühe ja sama välja kesasse jätmine. Siit järeldub omakorda, et mida rohkem külvipinnast on kesas, seda ekstensiivsem on põllupinna kasutamine. Kui võrrelda

---

[1] Õ. Elango, Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929), Tallinn, 1958, lk. 55.

Viru maakonnas kesa alla jäetud pinda riigi keskmisega -17,7 protsenti[1] - näeme, et Virumaal oli kesa osatähtsus suurem. Arvestades siia juurde veel täielikult ärakasutamata pinnad, nimelt söödid, võime nentida, et üle veerandi haritavast maast ei leidnud tegelikult kasutamist. Selline olukord on põhjendatav tol perioodil valitseva suhteliselt madala agrotehnilise taseme ja põlluharimise mehhaniseerimise peaaegu täieliku puudumisega.

Kui 20-ndate aastate alguses kesa ja sööt moodustasid ligikaudu veerand haritavast maast, siis 1925. a. oli kesa all 20066,6 ha ehk 17,34 protsenti ja söödis 3231,4 ha ehk 2,69 protsenti[2], milline pindala ületas üksikute kultuuride all olnud külvipinnad. Kodanliku diktatuuri lõpuks, s.o. 1939. aastaks, vähenes kesa 11425,2 ha-le ja sööt 1896,8 ha-le, moodustades põllumajanduslikult kasutatavast maast siiski küllalt suure osa - 10,2 protsenti[3], mis oli koguni allpoole riigi keskmist - 11,1 protsenti[4].

Seega toimus Virumaal põllunduse intensiivistumine suhteliselt kiiremini kui kogu Eestis tervikuna. Peamiseks kesa tüübiks jäi vaadeldaval perioodil mustkesa. Tähendab, et isegi 30-ndate aastate teisel poolel jäi põllumajanduslikult kasutatavast maast 1/10 tegelikult kultuuridevabaks. Ühtlasi võime öel-

---

1 Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1922, nr. 1-2, lk. 59.

2 1925. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk. 39.-79.

3 III põllumajandusloendus 1939. a, vihk I, Tallinn, 1940, lk. 111.

4 sealsamas.

Tabel nr. 1o

Söödakultuuride suhteline osa külvipinnas Virumaal ja valikuliselt võetud valdades 192o-1939

Nimetus / Kultuur	Haljala vald			Kohtla vald			Vaivara vald			Maakond kokku		
Aasta	192o[1]	1925[2]	1939[3]	192o	1925	1939	192o	1925	1939	192o	1925	1939
Kaer	7,7	17,o3	15,3	18,8	16,91	16,8	16,6	15,77	12,3	15,76	16,o2	14,4
Segavili	4,o	4,57	9,3	-	o,o6	4,6	3,1	2,51	9,8	3,26	4,44	8,8
Põldhein	17,1	1o,66	15,o	6,3	13,25	18,8	1o,6	15,74	18,5	14,13	16,95	22,3
Kokku	28,8	32,26	39,6	25,1	3o,22	4o,2	3o,3	34,o2	4o,6	33,15	37,41	45,5
Kesa ja sööt	12,6	2o,76	13,o	24,o	18,55	9,1	19,5	2o,14	8,o	27,37	2o,o3	1o,2

[1]Kogu statistilisi andmeid Eestist,Tallinn,1921,lk.54.-16o.

[2]1925.a. põllumajandusliku üleskirjutusi andmeid,Tallinn,1926,lk.78.-79.

[3]III põllumajandusloendus 1939.a.,vihik I,Tallinn,194o,lk.11o.-111.

da, et kui kesa ja söödi all olevad maa-alad vähenesid kodanliku aja vältel ligikaudu 2,5 korda, siis seda just söödakultuuride kasuks. Külvipindade struktuuris toimunud muudatused kajastasid omakorda kodanliku Eesti põllumajanduse arenemist intensiivsema loomakasvatuse ja piimasaaduste tootmise suunas, kuigi see toimus peamiselt kulaklike majapidamiste arvel[1]. Saagikuse kohta võime öelda (vt tabel 9), et nagu toiduteraviljade osas nii ka söödakultuuridel oli see suhteliselt madal ja kõikus suuresti, olenevalt looduslikest tingimustest.Kasvupinna suurus aastate lõikes olenes aga turukonjunktuurist.

C. K a r t u l i k a s v a t u s

Virumaa põllunduses äratab tähelepanu asjaolu, et suur protsent külvipinnast oli kartuli all. On teada, et Lõuna-Eesti paistis silma linakasvatuse, Põhja-Eesti aga kartulikasvatusega. Kartulikasvatuse suurt osatähtsust Virumaal tingis looduslike põhjuste kõrval ka tema asend ja seos tööstuslike keskustega. Eriti möödunud sajandi lõpul (seoses Peterburi-Tallinna raudtee avamisega 1870. a.)võttis kartulikasvatus laia ulatuse. Raudtee tõi suured tööstuskeskused talupoegadele lähemale ja sidus maakonda uute turgudega. Kartuli järele valitses suur nõudmine, mis omakorda tingis küllaltki kõrged hinnad. Nii oli tulus kasvatada kartulit kui vähemnõudlikku kultuuri olemasolevates mullastiku (liivased vahel isegi kruusased põllud, mereäärsed paepealsed) ja ilmastiku tingimustes.Paeklibuline pinnas võimaldas kartuli puhul koguda küllaltki head saaki, kusjuures ka maitseomadused olid head. Ka hakati kartulit üha rohkem kasvatama tooraineena

---

[1] R.Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis,Tallinn, 1957,lk.187.

piirituse ajamiseks, mille järele samuti valitses suur nõudmine. Seda näitab kas või asjaolu, et kartuli kogusaagist müüdi Esimese maailmasõja ja sellele eelneval perioodil piiritusevabrikutele 2o-21protsenti.[1] Ühelt poolt nõudmine kartuli kui toiduaine järele suurtes tööstuslinnades ja teiselt poolt nõudmine kohalikelt piiritusvabrikutelt (sinna müüdi halvema kvaliteediga kartul) hoidis hinnad parajal kõrgusel ja vabrikud ei suutnud neid alla suruda.

Kõige rohkem kasvatati kartulit Virumaal Pada, Kohtla ja Kalvi ümbruskonnas. Illuka, Kohtla, Püssi, Pada ja Vihula vallas oli kuni 2o protsenti külvipinnast kartuli all.[2]

Esimene maailmasõda ja eriti sellele järgnenud Eesti vägivaldne eraldamine Venemaast avaldasid negatiivset mõju kartulikasvatuse arengule ka Virumaal. Seda näitab ilmekalt ka kartulikasvatuse olukord Eestis tervikuna. Kui enne Esimest maailmasõda veeti kartuli kogusaagist välja 28%, siis kodanliku vabariigi esimestel aastatel moodustas see kõigest 13,2 protsenti.[3] Toodetud piiritusest veeti välja kuni 9o%, kodanliku võimu algperioodil oli ka piirituse väljavedu piiratud. Venemaa turg oli kaotatud, Lääne-Euroopa turgudel ei suutnud väike Eesti tööstus konkureerida suurte ettevõtetega. Kõige selle tulemusena vähenes Virumaal kartuli külvipind.

Eesti tootis 2o-ndate aastate algul o,9 protsenti kapitalistliku Euroopa kartulisaagist ja oli 2o riigi hulgas 9. kohal keskmise saagiga ha koh -

---

1 Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu, 1926, lk. 342.

2 sealsamas, lk. 345.

3 sealsamas, lk. 347.

ta 108,1 ts. Ühe elaniku kohta aga toodeti kartulit kõige rohkem, s.o. 5,76 ts.[1] See fakt näitab kujukalt, missugune tähtsus oli kartulil põllumajanduses.

Ka nn. põllumajandusliku orientatsiooni perioodil, millal süvenes põllumajanduses ülejäänud tootmisharude allutamine piima ja või tootmise huvidele, jäi kartul Virumaal põhimiste kultuuride hulka. Kartuli kasvupind suurenes mõnel määral, eriti 30-ndate aastate teisel poolel (vt tabelist 11), kuid tema osatähtsus kogu külvikorras näitas teatavat langust. Kuid see nähe ilmnes Virumaal vähemal määral kui kogu riigi ulatuses, sest maakond jäi endiselt peamiseks kartulikasvatuse piirkonnaks.Harilikult olid kartulisaagid Virumaal tunduvalt kõrgemad kui enamikes maakondades, eriti aga Lõuna-Eestis. Kõrgete kartulisaakide poolest olid kodanliku aja lõpuperioodil tuntud Lüganuse, Jõhvi, Iisaku ja Väike-Maarja kihelkond. Kui võrrelda 30-ndate aastate keskmist kartulisaaki hektari kohta Virumaal (143 ts)[2] ja riigis tervikuna (130 ts)[3], võime öelda, et maakonnas olid olemas tingimused selle kultuuri intensiivseks kasvatamiseks.

Kartul andis maakonnas suhteliselt kõrgeid saake ka ilmastikutingimustel ebasoodsatel aastatel. Vaatleksime näiteks 1939. aastat, millal püsis külm sademeterikas kevad ja saabus varakult sügis. Jahedad päevad ei soodustanud kuidagi põllumajan-

---

1 Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu,1926,lk.342.

2 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1937,Tallinn,1938,lk.3.

3 Sealsamas.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Tabel nr.11

Kartuli külvipinna struktuur Virumaal 192o - 1939

tiinudes	hektarites					
192o.a.[1]	1925.a.[2]	1926.a.[3]	1934.a.[4]	1935.a.[5]	1936.a.[6]	1939.a.[7]
13168	14459,3	14579	-	12374	12662	15749,9
	saagid ts-tes hektarilt					
125,84	-	131,25	138,98	-	15o	123,54

[1] Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk.54.

[2] 1925.a.põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid, Tallinn, 1926, lk.38-39.

[3] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1926, Tallinn, 1927, lk.2o.

[4] Eesti Põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.22.

[5] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1935, Tallinn, 1936, lk.22.

[6] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1936, Tallinn, 1937, lk.22.

[7] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 194o, lk.22.

duslikku tootmist. Nimetatud aastal kujunes kartulisaak tunduvalt madalamaks kui see oli olnud kogu viimase aasta-kümne jooksul. Mitmetes maakondades (eriti Saaremaal) kartulisaak ikaldus, kuid Virumaal koristati ka sellel raskel aastal keskmiselt 123,5 ts mugulaid hektarilt.[1]

Kartulikasvatuse arengut piiras aga küllaldase turu puudumine. Kartulikasvatuse languse tendents oli tingitud piiritusetööstuse allakäigust pärast laialulatusliku Vene turu kaotamist. Enamik piiritusvabrikuid jäi seisma. Ühtlasi vähenesid ka toidukartulite müügi võimalused, mille tõttu kartul kaotas põllumajanduse kaubandusliku artiklina oma endise tähtsuse.[2]

Ka 30-ndatel aastatel ei paranenud kartuli realiseerimise võimalused. Peamiselt veeti välja seemnekartulit, mida nõuti nii maitseomaduste kui ka võrdlemisi kõrge tärklisesisalduse poolest. Seemet kasvatati laialipaisatuna üksikutes kulaklikes majandites, seega stiihiliselt ja piiratud võimalustega. Umbes pooled Eesti seemnekartuli kasvatajad asusid Virumaal, kus peamiseks sordiks oli kujunenud "Majesteet", mille kasvupindala ületas teised sordid. Seda eriti Kohtla ja Jõhvi ümbruses, kus terved külad kasvatasid seda sorti. Samuti levis "Majesteet" ka maakonna teistes piirkondades, nagu Rakvere, Kabala, Kunda jm.[3] Kuid ka seemnekartuli väljaveo võimalused olid küllaltki ähmased ja mitte eriti perspektiivsed. Nii on samas statistilises kokkuvõttes öeldud, et tulevikus võib loota seemne-

---

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.18-19.

2 Õ.Elango, Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929), Tallinn, 1958, lk.56.

3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1937, Tallinn, 1938, lk.3.

Tabel nr.12

Virumaa ja mõningate valdade kartuli külvipinna dünaamika(%)

Aasta	Maakond kokku	Haljala vald	Kohtla vald	Vaivara vald
192o[1]	13,8o	17,7	25,1	15,7
1925[2]	12,5o	15,97	2o,27	13,66
1939[3]	12,o	15,9	19,5	13,3

[1] Kogu statistilisi andmeid Eestist,Tallinn,1921,lk.16o.-54.

[2] 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed,Tallinn,1926,lk.78-79.

[3] III põllumajandusloendus 1939.a.,vihik I,Tallinn,194o,lk.11o-111.

kartulite väljaveo suurenemist,sest üksikud turud on sissetöötatud ja kartuli väljavedu suurunes eelmise aastaga (s.o.1936.a.) võrreldes 39% (kogusaagist- 985600 tonni- moodustas aga väljavedu 24 protsenti). Kõige rohkem veeti kartulit välja Rootsi - 5900 tonni. Veel on nimetatud hulgaliselt teisi riike (Argentiina,Saksamaa jm.), kuhu vaadeldavat saadust veeti välja väiksemates kogustes. Selline väljaveo killustatus räägib, kuivõrd ebakindlad olid müügivõimalused välisturul, sest ei kujunenud välja kindlat tarbijat. Oma maa tarbijad, piiritusvabrikud, kes varem ei suutnud võistelda Venemaa turgudega ega hindade poliitikas kaalukat sõna öelda, olid kas suletud või kiratsesid.

Vaadeldes kartuli saagikust maakonnas rea aastate lõikes (tabel nr. 11) võime väita, et see oluliselt ei muutunud ja kõikus ilmastikust olenevalt 120 - 150 ts piirides. Seega ka kartulikasvatuse puhul võime nentida suhteliselt madalat maaharimise viisi ja agrotehnikat.

300 piiritusevabriku asemel,mis töötasid enne Esimest maailmasõda ,oli kodanlikus Eestis jäänud vaid 129.[1] Seetõttu lakkas kartul olemast kaubalis-tehniliseks põllukultuuriks. Kartulit hakati nüüd kasutama peamiselt inimtoiduks, osaliselt aga ka loomasöödaks.

Et kartulikasvatuse arenguks kodanluse diktatuuri tingimustes (siin tuleb silmas pidada välispoliitilist orientatsiooni) puudusid edaspidigi perspektiivid,siis oli kodanlus ise sunnitud kaud-

---

[1] R. Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 187.

selt tunnistama: "Kartulikasvatuse pea-valdkonnaks on olnud ja tõenäoliselt jääb ka edaspidi Põhja-Eesti. Kasvupinnad külvikordade kohaselt on kujunenud juba stabiilseteks, kusjuures ei ole ette näha tegureid, mis võiksid kutsuda esile kasvupinna laienemist".[1]

Toodu põhjal võime täie õigusega teha järelduse, et Virumaal minetas kartul oma tähtsuse töös-tusliku toorainena peaaegu täielikult.

Kartulikasvatuse arengut maakonnas pidurdas eelkõige ebastabiilne kapitalistlik maailmaturg ja Eesti majanduse eraldatus tema loomulikust, ajalooliselt väljakujunenud partnerist Venemaast.

D. P õ l l u m a j a n d u s l i k u
t e h n i k a k a s u t a m i n e

Selleks et teha mõningaid järeldusi põlluharimise kohta, analüüsiksime üksikute aastate lõikes põllumajandusliku tehnika kasutamist Virumaal.

Esiteks analüüsiksime põllutööriistade ja masinate kasutamist tabelis nr. 13 toodud andmete põhjal.

Kodanlikus Eestis toimus põllumajandusliku tehnika kasutusele võtmine aeglasemalt kui enam arenenud kapitalistlikes maades. Eriti halvasti olid põllumajandusliku tehnikaga varustatud kehvikute majandid. Sama võib öelda ka valdava osa keskmiste majandite kohta. Tehnika rakendamist pidurdas eelkõige eraomandusele põhinev väiketootmine: "Partselli omandus teeb juba oma loomuse tõttu võimatuks töö ühiskondlike tootlike jõudude arenemise, töö ühiskondlikud vormid, kapitalide ühiskondliku kontsentratsiooni, suure viisilise karjakasvatuse ja tea-

---

[1] Eesti arvudes, Tallinn, 1934, lk.37.

Tabel nr.13

Põllutööriistade ja masinate dünaamika 192o - 1925

Põllutööriistad ja masinad	192o[1]	1925[2]	1oo ha põllumaa kohta (192o.a. tiinudes)	
			192o	1925
Külvimasinad	886	12o1	o,7	1,o1
neist reaskülvajaid	158	118	17,o	9,8
Niidumasinad	1439	2414	1,3	2,o3
Viljalõikajad	771	1232	o,7	1,o4
Hoburehad	146o	2139	1,3	1,77
Kartulivõtjad	-	127	-	o,11
Viljapeksu masin.	14o3	21o1	1,25	7,77
neist mehaanilisi	23o	227	-	1o,8

[1] Kogu statistilisi andmeid Eestist,Tallinn,1921,lk.1oo.

[2] 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed,Tallinn,1926,lk.179-196.

duse progresiivse rakendamise".[1]

Üldiselt on teada, et kapitalismi tingimustes toimub uue tehnika juurutamine ja tootmise mehhaniseerimine ainult siis, kui see kindlustab ettevõtjaile maksimaalseid kasumid. Masinaid ja muud tehnikat on kapitalistil kasulik rakendada siis, kui nende muretsemine on odavam nende inimeste tööpalgast, kes varem seda tööd tegid. Kapitalistlikule tootmisviisile on aga iseloomulik alaline töötute armee, mis pidevalt kasvab koos kapitalistlike tootmissuhete arenguga. Sama nähtus oli vaadeldaval perioodil omane ka Virumaale. Suurearvuline palgatööliste olemasolu põllumajanduses hoidis põllutööliste palgad madalal, millest tingituna kulakud eelistasid kasutada just inimtööjõudu. Sellega on ühtlasi seletatav, et suurmajapidamistes kasutati suhteliselt vähe masinaid ning tootmise mehhaniseerimine jäi ka seal madalale tasemele. Öeldu kinnitamiseks vaatame lisaks tabelis 13 toodud andmetele jõumasinate arvu ja nende kasvu Viru maakonnas aastatel 1925 - 1929 (tabel nr.14).

1925. aastal ei olnud Virumaa 40-st vallast 17 vallas ühtegi traktorit, 13 vallas ei olnud mootoreid ja 10-nes vallas puudus isegi aurumasin. Kose, Skarjatina ja Vasknarva valdades ei olnud ühtegi ülalmainitud jõumasinat.[2] Et idapoolsetes valdades kas ei olnud üldse või oli suhteliselt vähem jõumasinaid, on ühtlasi seletatav kodanluse šovinistliku majanduspoliitikaga vene vä -

---

1 K. Marx, Kapital, IIIkd., Tallinn, 1962, lk. 739.

2 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk. 178.

hemrahvuse suhtes.

T a b e l nr. 14

Jõumasinate arvuline kasv Virumaal 1925- 1929

Jõumasin	Maakonnas kokku		Iga 1ooha põllumaa pinna kohta	
	1925[1]	1929[2]	1925	1929
Aurumasinaid	157	112	o,13	o,o9
Mootoreid	6o	296	o,o5	o,24
Traktoreid	46	75	o,o4	o,o6

Masinapargi arvuline kasv tõi kaasa ka täiuslikumate põllutöömasinate ja riistade kasutuselevõtmise. Nii hakati laiemalt arendama hobujõul veetavaid viljapeksumasinaid mehaanilistega. Mehaanilistе viljapeksumasinate arv kasvas 1925.aastaks võrreldes 192o.a. ainult kolme võrra (vt. tabelist 13), kuid 3o-ndatel aastatel võttis see intensiivsema iseloomu. Võrdlemisi kiiresti kasvas ka külvi-ja niidumasinate arv.

Põllutöömasinate arvu kasv on seletatav asjaoluga, et 3o-ndail aastail püüdis kulaklus palgalise tööjõu ekspluateerimise süvendamise ja tootmise kapitalistliku ratsionaliseerimisega vähendada tootmiskulusid ning kohandada majapidamist krii-

---

1 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn,1926, lk. 178.

2 1929/3o.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, vihkII, Tallinn, 1932, lk. 73.

si tagajärjel tekkinud konjunktuuri nõuetele, et põllumajandussaaduste hindade langusest hoolimata kindlustada majandi võimalikult kõrge rentaablus. Oluliseks momendiks oli siin tootmisprotsesside osaline mehhaniseerimine, mida soodustas ka põllutööliste palga tõus majanduskriisile järgnevail aastail. Palga tõus oli tingitud sellest, et tööjõu nõudmine ületas pakkumise, kuigi minimaalselt.[1] Seda võime järeldada ka tabelis nr. 15 esitatud andmetest Eesti kohta tervikuna.

T a b e l nr. 15

Põllutööliste palgad ja elatusminimum Eestis
(protsentuaalselt)

Aasta	A a s t a t ö ö l i s e d		Elatusmiinimumi indeks
	mehed	naised	
1939	124,3	122,1	1o7,7
1938	113,3	11o,5	1o4,8
1937	1o6,7	1o2,6	1oo,o
1936	86,7	84,2	94,2
1935	73,3	68,9	84,6
1934	65,5	62,1	83,7
1933	56,5	56,3	84,6
1932	62,7	62,1	9o,4
1931	81,2	78,9	96,2
193o	1oo	1oo	1oo[2]

Võib arvata, et Virumaal ei erinenud vastavad näita-

---

1 R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 148.

2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 194o, lk. 16o.

jad oluliselt riigi keskmisest. Igatahes võimalikud erinevused ei tingi palkade ja elatusminimumi üldise dünaamika moonutamist. Tabelis on aluseks võetud 1930.a. näitajad. 30-ndate aastate algul (s.o. majanduskriisi perioodil) langesid põllutööliste, eriti naiste palgad kiiremini kui ametlik elatusminimum, 30-ndate aastate lõpul aga tõusid palgad teataval määral kiiremini, mis tõukaski kulakuid osaliselt asendama inimtööjõudu masinatega.

Riigi poolt kulakutele antavad soodsad laenud ja kehtestatud eksportpreemiate süsteem soodustasid omakorda masinate kasutuselevõttu. Näiteks moodustas laenu teel saadud raha summa 30-ndate aastate teisel poolel ligikaudu 50-75 protsenti ostetud masina väärtusest, sealjuures 3-5 aastaks saadud laenu protsendimäär oli 2. Masinate kasutuselevõtmist takistas aga asjaolu, et valdav osa (ligikaudu 50-75 protsenti) põllutöömasinatest imporditi ning realiseeriti kõrgete hindadega siseturul. Näiteks ulatus põllutöömasinate ja -riistade kodumaine toodang 1936. aastal 569120 kroonini. Sisseveetud masinate väärtus moodustas samal aastal 2110926 krooni, ületades kodumaise toodangu väärtuse 3,7 kordselt. Sisseveetud masinate kogusummast moodustasid rohuniitjad 30 protsenti, traktorid 28 protsenti ning viljapeksumasinad 20 protsenti.[1] Masinaid rakendati aga üksikutes majandite gruppides erinevalt. Samuti kasvas viimaste arv erinevalt, vastavalt kasutatava maa suurusele. Suurmajandites kasvas masinate arv kiiremini ja nende rakendamine oli mitmekülgsem.

---

[1] Valitsusasutiste tegevus 1937/38, Tallinn, 1938, lk. 74.

Nii kasutati Virumaal 1925. aastal üle 3o ha suurustes majandites 46 traktorist 37 ehk ligikaudu 8o%, mootoritest kulus nimetatud majanditegrupile 3o ehk 5o%. Juba 1929.a.[2] valdasid üle 3o ha suurused majandid mootoritest ja traktoritest 164 ehk 47% ja 2o--3oha suurused majandid vastavalt 1o4 ehk ligikaudu 3o protsenti. Seega oli väikemajandite valduses (kuni 2o ha) ainult 23% traktoritest ja mootoritest, kusjuures need olid koondunud peamiselt suurematesse kulaklikesse majapidamistesse. Aurumasinatest kuulus samal ajal üle 3o ha suurustele majanditele ligikaudu 77%.

Ilmnes üldine seaduspärasus: mida suurem oli majandite grupp pindalalt, seda rohkem oli sinna koondatud ka põllutöömasinaid. Väikeomanike hulgas leidus vähe selliseid töötavaid talupoegi, kes üldse masinaid omasid.[3]

Andmed põllutöömasinate jagunemise kohta üksikute majandite rühmade vahel on veel kord tõendiks, et kodanliku diktatuuri ajal valitses Virumaa põllumajanduses käputäis kulakuid, s.o. põllumajanduslikke kapitaliste.

Eelneva põhjal võime väita, et kogu kodanliku perioodi vältel domineeris Virumaal põllumajanduses põhiliselt inimtööjõud, mis tingis ka suhteliselt madala tööviljakuse. Seda peegeldavad ilmekalt andmed tabelist nr.16.

---

1 1925.a.põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk. 156.

2 1929.a. põllumajanduse üleskirjutuse andmed, vihk.I, Tallinn, 193o, lk. 152.

3 R.Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 15o.

Tabel nr. 16

Töötajaid 100 ha põllumajandusliku maa kohta 1939. a.

Nimetus	Keskmiselt	Talundis 1 - 5 ha	Talundis 50 - 100 ha
Maakond kokku	18,03	72,80	8,64
Haljala vald	13,81	67,21	7,74
Kohtla vald	22,42	84,67	10,82
Vaivara vald	19,79	77,35	10,24[1]

Töötajate hulk 100 ha põllumajandusliku maa kohta oli suhteliselt suurem just maakonna idapoolsetes valdades, kus suurem osa elanikest oli vene rahvusest. Nii näiteks tuli Vasknarva vallas 100 ha kõlvikute kohta keskmiselt 31,15 töötajat ja 1 - 5 ha suurustes talundites ulatus nende arv kuni 92,45 -le[2].

Kokkuvõtlikult võime öelda, et tööviljakuse kasv põllunduses ajavahemikul 1925 - 1939 20-ndate aastate esimese poolega võrreldes oli suhteliselt aeglane. Kodanliku perioodi lõpul tuli Virumaal ühe töötaja kohta keskmiselt veidi rohkem kui 5 ha põllumajanduslikku maad.

Olemasolevad tootmissuhted olid muutunud piduriks tootlike jõudude edasisele arengule. Konflikt tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel oli majanduslikuks baasiks sotsialistlikule revolutsioonile, millest 1940.a. suvel võtsid osa nii Virumaa töölised kui ka töötav talurahvas.

---

1 III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 1940, lk. 31.

2 Seesamas.

Põllunduse areng toimus Virumaal kodanlikul perioodil stiihiliselt ja perspektiivitult, tõusude ja mõõnadega, milles peegeldus kapitalistliku tootmise konkurents ja anarhia. Kapitalistlikus maailmas toimuv võitlus turgude pärast kajastus ka Viru maakonna põllunduses. Kodanluse katsed leida mingit väljapääsu ja tuleviku perspektiivi olid lootusetud. Sellest rääkisid kodanlikud majandustegelased kaudselt ka ise. Nii väideti 20-ndate aastate põllunduse arengu kohta, et see oleneb põllumajanduse üldistest tingimustest, mis, iseäranis põllusaaduste turu suhtes, pole veel kaugeltki selgunud.[1] Loodeti külvipindade laiendamisele ja seda eelkõige söötide arvel. Et perspektiivi leida , pöörduti mineviku kogemuste poole. Millised tulevikuväljavaated põllunduses siis avaldusid? Ei mingisugused, nagu nähtub järgnevast kokkuvõttest: "Võrreldes külvipindade arenemist eraldi talu- ja mõisamaadel, paneme tähele, et nad oma arenemise käigus üksteisest pisut erinevad. Talumaadel näeme üldiselt külvipinna suurenemist, välja arvatud 1905 - 09 aastad, kuna mõisamaadel suurenemine ainult 1900 - 04 aastatel avaldus, aga järgmistel aastatel sealgi vähenemine end tunda andis."[2] Edasi on näidatud külvipinna suurenemist möödunud sajandi lõpust kuni Esimese maailmasõjani ning 1920. aastani. Tuleb öelda, et Virumaal suurenes külvipind kuni sõjani kõigest 4,4 protsenti ja 1920. aastaks langes eelneva sajandi lõpuperioodiga võrreldes 0,2 protsenti. Teiste maakondade osas ei olnud sedagi edasiminekut märgata.[3] Kindlasti mõju-

---

1 Eesti statistika kuukiri, Tallinn, 1922, nr. 1-2, lk. 66.

2 Eesti statistika kuukiri, Tallinn, 1922, nr. 1-2, lk. 67.

3 Sealsamas.

sid Virumaa põllunduse arengule soodustavalt need spetsiifilised tegurid, millest eespool juba juttu oli.

Aastakümnete vältel ei olnud muutunud ka kultuuride proportsioon külvipinnas. Mingeid olulisi nihkeid ei toimunud samuti kogu kodanliku perioodi vältel. Nii laienes külvipind 1939.aastaks 1920. aastaga võrreldes ligikaudu 34% ja põllumaa ligikaudu 21%. Seega laienes külvipind keskmiselt 1,5 protsenti ja põllumaa 1 protsent aastas. Arvestades Virumaa looduslikke tingimusi, kus maaparandustööde korral oleks olnud võimalik kasutusele võtta suhteliselt suuri maa-alasid, on need näitajad rohkem kui tagasihoidlikud. Külvipinna kiirem laienemine, võrreldes põllumaaga üldse, on seletatav kesade osatähtsuse langusega söödakultuuride kasuks. Järelikult toimus põllunduse edasiminek, kuigi suhteliselt aeglaselt ja peamiselt kulaklike majapidamiste arvel, kelle osa põllunduses pidevalt tõusis. Arengut pidurdasid maakonna eraldatus Venemaast ja kapitalismi üldkriis.

III p e a t ü k k

Loomakasvatus Virumaal kodanliku diktatuuri perioodil

Kodanliku vabariigi algperioodil(192o.-1924.a) määrasid põllunduse arengutase ja intensiivsus Virumaal ka loomakasvatuse suunad ja strutuuri. Ühtlasi olenes loomakasvatuse ühe või teise haru areng turukonjunktuurist. Välisturgudel valitsev konjunktuur tingis Virumaal aastail 1925 - 1939, nagu kogu Eestiski, loomakasvatuse, eriti veisekasvatuse osatähtsuse suurenemise. Seega põllundus oli allutatud ja olenes loomakasvatusest. See asjaolu ilmnes selgesti juba kapitalismi ajutise stabilisatsiooni perioodil aastatel 1925 - 1929, millal või muutus kodanliku Eesti tähtsaimaks põllumajanduslikuks väljaveoartikliks, moodustades 1929. a. põllumajandussaaduste väljaveo üldisest väärtusest ligi kaks kolmandikku.[1] Selleks et lähemalt analüüsida loomakasvatust ja tema osa põllumajanduslikus tootmises maakonnas, vaatleksime eraldi peamisi loomakasvatusharusid.

A. V e i s e k a s v a t u s

Selleks et analüüsida maakonna põhimist tootmisharu põllumajanduses, vaatleksime esmalt lähemalt taset, millel ta hakkas arenema. Nii oli 1920. aastal Virumaal 51628 veist, neist mõisates 6963 ja talupoegade valduses 44120, ülejäänud kuulusid linna ja alevike elanikkonnale.[2] Kõige tähtsamaks

---

1 Õ.Elango,Eesti kapitalismi ajutise,ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929),Tallinn 1958,lk.55.

2 Kogu statistilisi andmeid Eestist,Tallinn 1921, lk. 76.-80.

loomakasvatusharuks oli juba 1920.a. veisekasvatus, mis näitas ainsana pidevat kasvutendentsi nii loomade arvu suurenemise kui ka piimatoodangu poolest ühe lehma kohta. Kuid ka veisekasvatust maakonnas pidurdas oluliselt Eestimaa lahutamine Venemaast. Nii on kodanlike tegelaste endi poolt väidetud, et piimanduse arengut pidurdab Peterburi turu kaotamine, uut turgu on aga raske leida.[1]

Selleks, et näha, missugust perspektiivi pakkus veisekasvatus edasiseks, tuleks vaadelda lähemalt loomade koosseisu.

T a b e l nr.17

Veiste struktuur protsentuaalselt 1920.a.

Lehmad	Tiined mullikad	Noorkari üle 9 kuu	Vasikad
52,98	7,13	17,25	21,69[2]

Arvestades Virumaa põllumajanduses väljakujunenud olukorda, kus tõuaretusega haarati kariloomi peamiselt mõisates ja üksikutes kulaklikes majapidamistes, kus oli sisse viidud karja kontroll, oli loomade prakeerimine tõuaretuse eesmärgil minimaalne. Karja laiendatud taastootmise seisukohalt lähtudes oli tiinete mullikate protsent küllaltki väike, millest võib järeldada, et lehmade prakeerimine liha otstarbeks sai aastas leida aset ainult 5 - 6 % ulatuses, arvestades ka lehmade arvu suurenemist järgnevatel aastatel.

---

1 Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu, 1926, lk.391.

2 Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk.60.

Vaatleksime nüüd lähemalt veisekasvatust kodanliku võimu järgnevatel perioodidel (vt.tabel nr.18). Toodud andmed kinnitavad, et veisekasvatus arenes vaadeldaval perioodil (s.o.1925 - 1939) tervikuna tõususuunas. Kuid areng ei olnud maakonna erinevates paikades ühesugune. Jälgides veisekasvatuse arengut, valikuliselt toodud valdades, näeme, et kõige kiiremini toimus see Kohtla vallas. Kui 1925. a. nimetatud vald asus veiste arvu poolest 40 valla hulgas 35. kohal, siis 1939, aastaks tõusis ta sama näitaja poolest 33 valla seas 11. kohale. See oli aga tingitud eelkõige valla piiride muutumisest, mille tulemusena kasvas majandite arv Kohtla vallas ligikaudu kahekordseks. Seega ei luba valdade näitajad teha järeldusi veiste arvulise koosseisu muutumises maakonna erinevates piirkondades, kuid kajastavad siiski struktuurilisi muutusi. Kogu maakonnas tervikuna suurenes lehmade erikaal veiste kogusummas vaadeldaval perioodil 62,7 %-lt 65,6 %-le s.o. 2,9 % võrra.Valdades aga olid need muutused erinevad. Nii suurenes Haljala vallas samal ajavahemikul lehmade osa 61,7 %-lt 62%-le, seega kõigest 0,3%, Kohtlas aga 56,2 %-lt 69 %-le ehk 6,8 %. Vaivara vallas lehmade osatähtsus koguni langes 80 %-lt 66,8 %-le või 13,2 %. Esitatud tabelist ilmneb, et veiste arv suurenes kodanliku perioodi viimase neljateistkümne aasta jooksul 20,6 protsenti ja lehmade arv 26,1 protsenti. Ka see nähtus kinnitab tõsiasja, et veisekasvatuses etendas peamist osa piimatootmine, mis omakorda oli aluseks peamiselt või valmistamiseks. Noorkarja osatähtsus oli väga väikene, mis ei võimaldanud edukat tõuparandust. Piima tootmise eesmärgil püüti säilitada võimalikult palju lehmi, millest tingituna oli karja

Tabel nr.18

Veiste vanuselise koosseisu struktuuri muutumise dünaamika

Nimetus	Aasta	Vasikad kuni 1 a.v.	Lehmmullikad 1 a. ja vanemad	Lehmad			Pullid		Härjad	Kokku
				kuni 5 a. vanad	5-10 a.v.	10 a.ja vanemad	1-2 a.v.	2 a.ja vanemad		
Maakond kokku	1925	10727	10452	17020	20971	2255	1842	432	391	64090
	1939	12942	11429	21835	25813	3116	1546	484	136	77301
Haljala vald	1925	235	273	431	488	36	66	5	12	1546
	1939	419	420	585	804	121	70	12	4	2435
Kohtla vald	1925	180	179	79	433	25	25	18	16	955
	1939	360	379	721	962	85	43	9	-	2559
Vaivara vald	1925[1]	206	140	517	442	12	11	6	1	1335
	1939[2]	386	359	613	876	91	26	12	-	2363

[1] 1925.a.põllumajandusliku üleskirjutuse adnmed, Tallinn, 1926, lk.124.

[2] III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 1940, lk.164-165.

koosseisus ka võrdlemisi suur protsent 10 aastaseid ja vanemaid lehmi. Ühtlasi võime siit järedada, et veiste erikaal lihatoodangus langes. Vaadeldes valdade näitajaid, näeme, et lehmade osatähtsus kasvas just kõige rohkem Kohtla vallas. See on seletatav Kohtla valla asendiga. Põlevkivitööstuse arenguga kaasnes ka tööstuskeskuste kasv, mille elanikkond vajas järjest suuremal hulgal põllumajandussaadusi. Seepärast püütigi nimetatud vallas maksimaalselt välja arendada piimatootmist kui kõige tulutoovamat mitte ainult veisekasvatuses, vaid üldse põllumajanduslikus tootmises.

Eelnevale lisaksime veel veiste arvu muutumise Virumaal 1925 - 1939 (vt.graafik nr. 1) . Toodust ilmneb, et kuni 1931. aastani suurenes maakonnas lehmade arv, kuid siis algas vähenemine ja rea aastate vältel jäi lehmade arv peaaegu muutumatuks. Lehmade arvu vähenemine oli tingitud eelkõige ebasoodsast konjunktuurist. 30-ndate aastate algul valitses kapitalistlikus maailmas sügav majanduskriis, mis vapustas kapitalistliku tootmise aluseid kõigepealt just majanduslikult enamarenenud maades. Kriis ei jätnud puutumata ka kodanlikku Eestit, Kapitalistlike suurriikide majanduslikku ripatsit. "Isegi neil aastatel, kui loomasööda tagavarad polnud küllaldased, püüti lehmi hoida alal ja võimaluse järgi arvu suurendada, sest lehmad olid tähtsamaks tuluallikaks. Sarnane olukord kestis 1930. aastani, mil lehmade arv hakkas vähenema....võihind langes väga alla...osutus paratamatuks loomade arvu vähendamine."[1] Sealjuures vähenes Virumaal lehmade

---

[1] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1934,Tallinn1935,lk.5

graafik nr.1

VEISTE ARVU MUUTUMINE VIRUMAAL 1925-1939

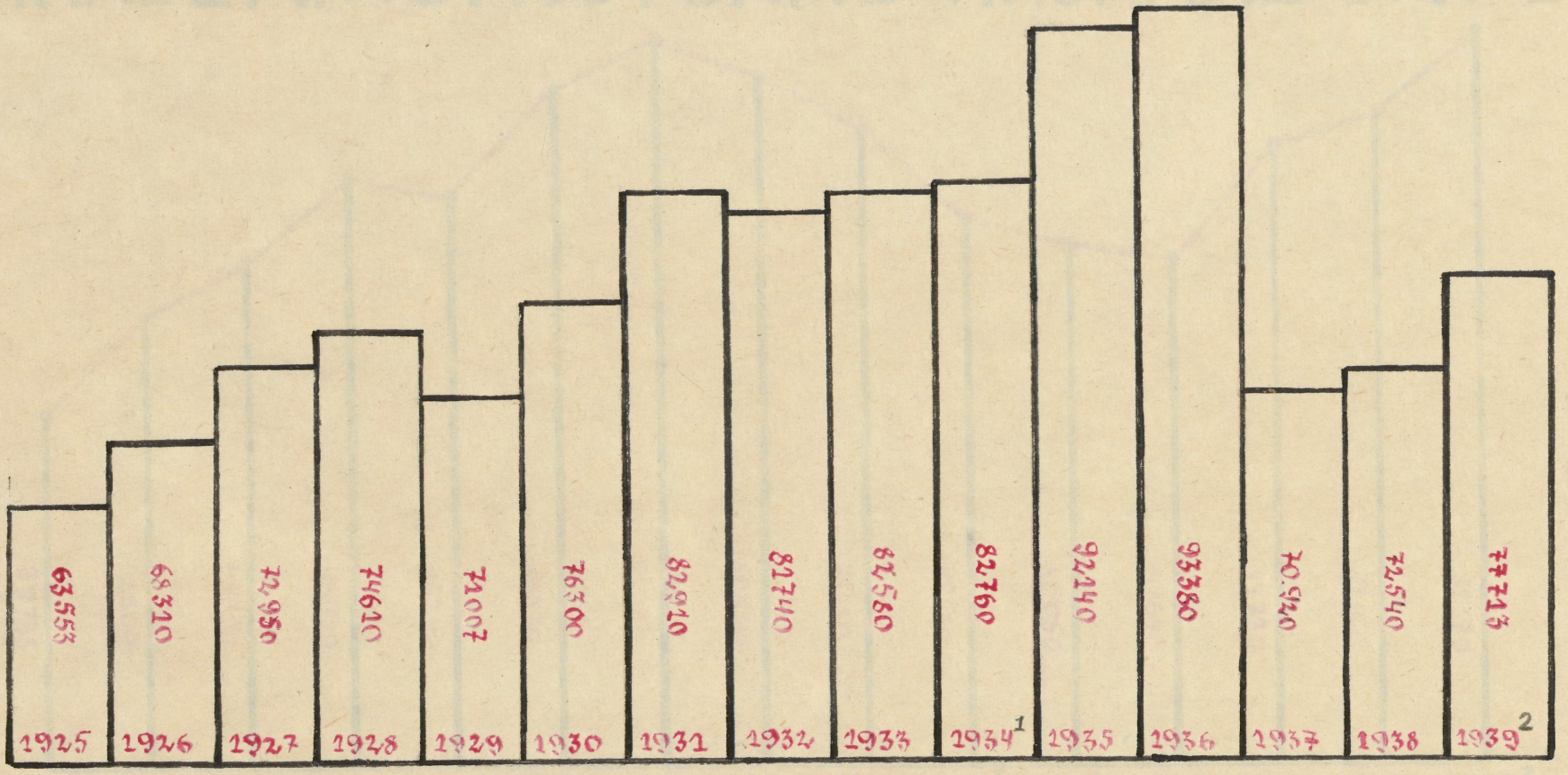

[1] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.34
[2] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.32

graafik nr. 1. a.

LEHMADE ARVU MUUTUMINE VIRUMAAL 1925-1939.

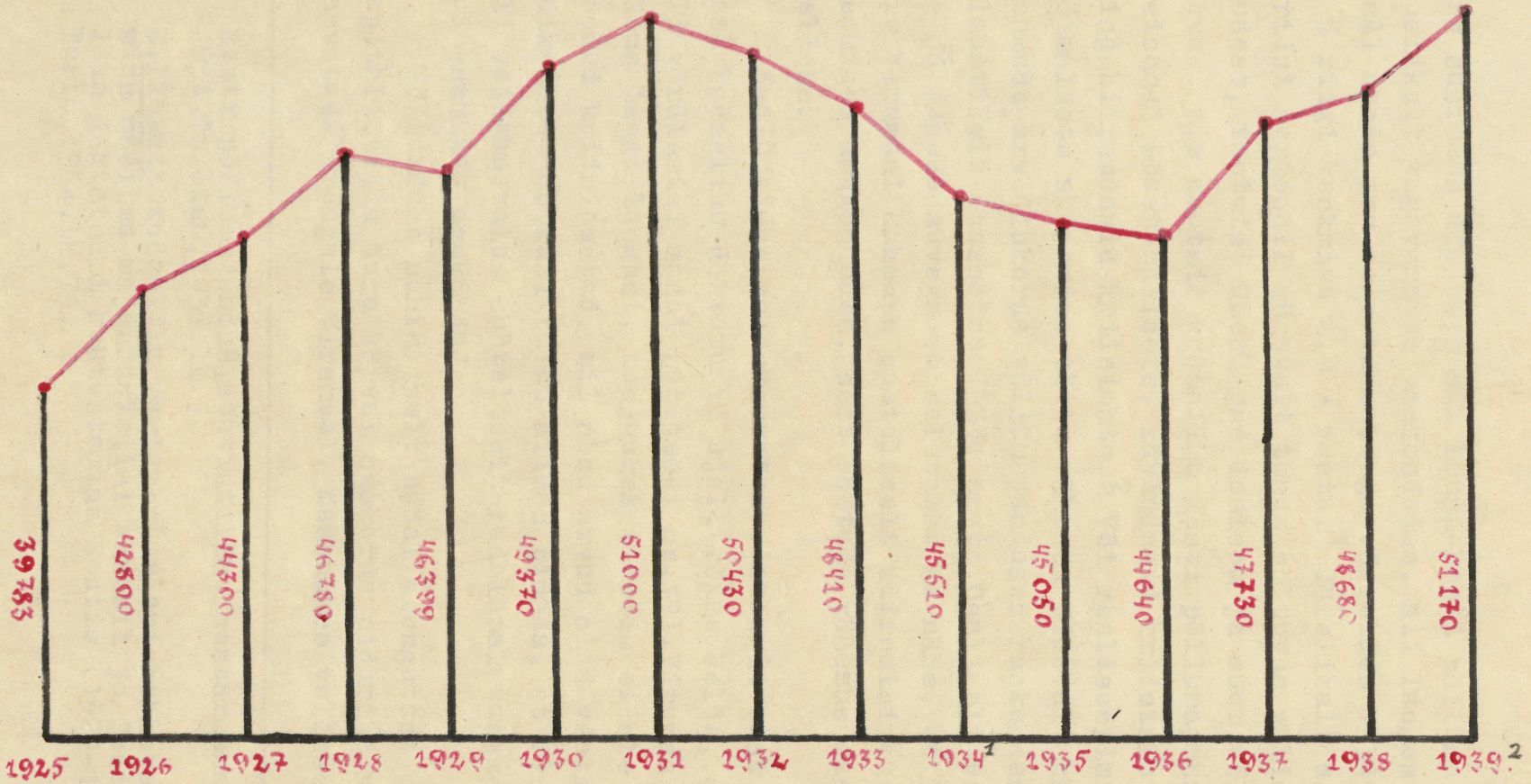

[1] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.34
[2] Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.32

arv suuremas ulatuses kui Lõuna-Eesti põllumajanduslikult tugevamates maakondades. Nii langes Virumaal nende arv eelneva aastaga võrreldes 1934.a. 6 % riigi keskmise 4,8 % vastu.[1] Järelikult andis kriisi perioodil sügavalt tunda sõltuvus välisturgudest, tootmise ühekülgne iseloom ja suur võlgnevus, mis muutsid kodanliku Eesti põllumajanduse seisundi ebastabiilseks, süvendasid kriisinähteid ning kiirendasid kriisiohtu.[2] Või realiseerimise võimaluste ahenemise tõttu vähenes pidevalt ka lehmade arv. Olukorda põllumajanduses raskendas veel ilmastikult ebasoodne 1933. aasta. Osaliselt vihmase ja jaheda suvega on seletatav ka nähe, et lehmade arv Virumaal kahanes suhteliselt kiiremini kui enamikes maakondades, sest söötade vähesus sundis selleks.

Analüüsides veisekasvatuse intensiivsust Virumaal kodanliku diktatuuri ajal, võime öelda, et see oli võrdlemisi madal (vt. tabel nr. 19). Virumaa osas näeme isegi langust, kusjuures tabelis ei ole väljatoodud kriisiaastad, mil need arvud olid veelgi väiksemad. Ühtlasi tuleb silmas pidada, et Virumaal oli veisekasvatus suhteliselt madalamal tasemel kui enamikes maakondades.

Põllunduse suhteliselt madal arengutase oli kapitalistliku turu kõrval omakorda piduriks veisekasvatuse arengule Virumaal. Maakonnas valitsevad

---

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk. 5.

2 E. Plotnik, kodanliku parlamentarismi kokkuvarisemine maailma majanduskriisi aastail ja fašistliku diktatuuri kehtestamine Eestis (1929-1934), Tartu, 1954, lk. 79.

suhteliselt ebasoodsad looduslikud tingimused(võrreldes enamiku teiste Eesti aladega) avaldasid kogu kodanliku riigi perioodil suurt mõju Virumaa veisekasvatuse arengule.

T a b e l nr.19

Veiseid ja lehmi 100 ha tulundusmaa kohta

Nimetus	1920[1]	1925[2]	1934[3]	1937[4]	1939[5]
Veiseid	18,6	19,5	22,14	22,14	19,76
neist:					
lehmi	9,9	-	19,02	17,61	15,98

Kuigi maakonnas asus mitmeid tööstuskeskusi, mis siseturu tingimustelt asetasid enamiku teiste maakondadega võrreldes soodsamasse olukorda, jäi ta siiski piimamajanduse arengu tasemelt ja veisekasvatuse intensiivsuselt teistest maha. Seda tõendavad ka allpool esitatavad andmed.

T a b e l nr.20

Veiseid 100 ha põllumajandusliku maa kohta 1939.a.

Maakond		Maakond		Maakond	
Virumaa	22,8	Saaremaa	17,5	Valgamaa	30,5
Järvamaa	26,8	Pärnumaa	26,1	Võrumaa	30,9
Harjumaa	21,4	Viljandimaa	29,6	Petserimaa	32,9
Läänemaa	20,7	Tartumaa	29,6	Keskmine	25,4[6]

1 Kogu statistilisi andmeid Eestist,Tallinn1921,lk.88.

2 1925.a.põllumajandusliku üleskirjutuse andmed,Tallinn 1926,lk.142.

3 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1934, Tallinn,1935,lk.62.

4 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1934, Tallinn,1938, lk.64.

5 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1939, Tallinn,1940,lk.64.

6 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1939, Tallinn,1940,lk.5.

Nii tuli 1939.a. riigis 100 ha põllumajandusliku maa kohta keskmiselt 25,4 veist, kuid Virumaal 22,8, millise näitaja poolest oli ta ees ainult Harju-, Lääne- ja Saaremaast.

Kui vaadata piimatoodangut keskmiselt ühe lehma kohta, leiab eelpool toodud väide samuti kinnitust. Kodanlikus statistikas on toodud ainult kontrollkarjade keskmised, mis on kogu karja väljalüpsmist ligikaudu 1/4 võrra kõrgemad. Nii toodeti Eestis 1939.a. kogu karjalt keskmiselt 1950 kg[1] piima lehma kohta; kontrollkarjade andmete põhjal Virumaal 2871 kg.[2] Kuna Virumaa asus kontrollkarjade näitajate osas viimastel kohtadel riigis, pidi ka kogu karja ulatuses keskmine väljalüps lehma kohta olema allpool keskmist. Seega võis Viru maakonnas ulatuda keskmine piimatoodang lehma kohta vaid maksimaalselt 1900 kg.

Et piimatoodang lehma kohta kodanlikul perioodil maakonnas oluliselt ei tõusnud, seda peegeldavad ka kontrollkarjade näitajad (vt. graafik nr.2). Toodust näeme, et kontrollkarjade toodang tõusis 1931/32. majandusaastaga võrreldes 1938/39.a.lehma kohta keskmiselt 395 kg. Ühtlasi võib aga arvata, et tõus kogu karja ulatuses ei olnud nii suur. Kodanlus ise oli sunnitud kaudselt tunnistama, et Eesti oli välisriikide agraarripatsiks.

Kodanlikud majandusmehed mõistsid õigesti, et piimatoodangu tõstmisel on oluline lahendada tõuaretuse küsimus, sest puhtatõuliste lehmade toodang

---

1 R.Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 261.

2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk. 35.

KESKMINE TOODANG LEHMA KOHTA KG. VIRUMAAL KONTROLLKARJADEL.

graafik nr. 2.

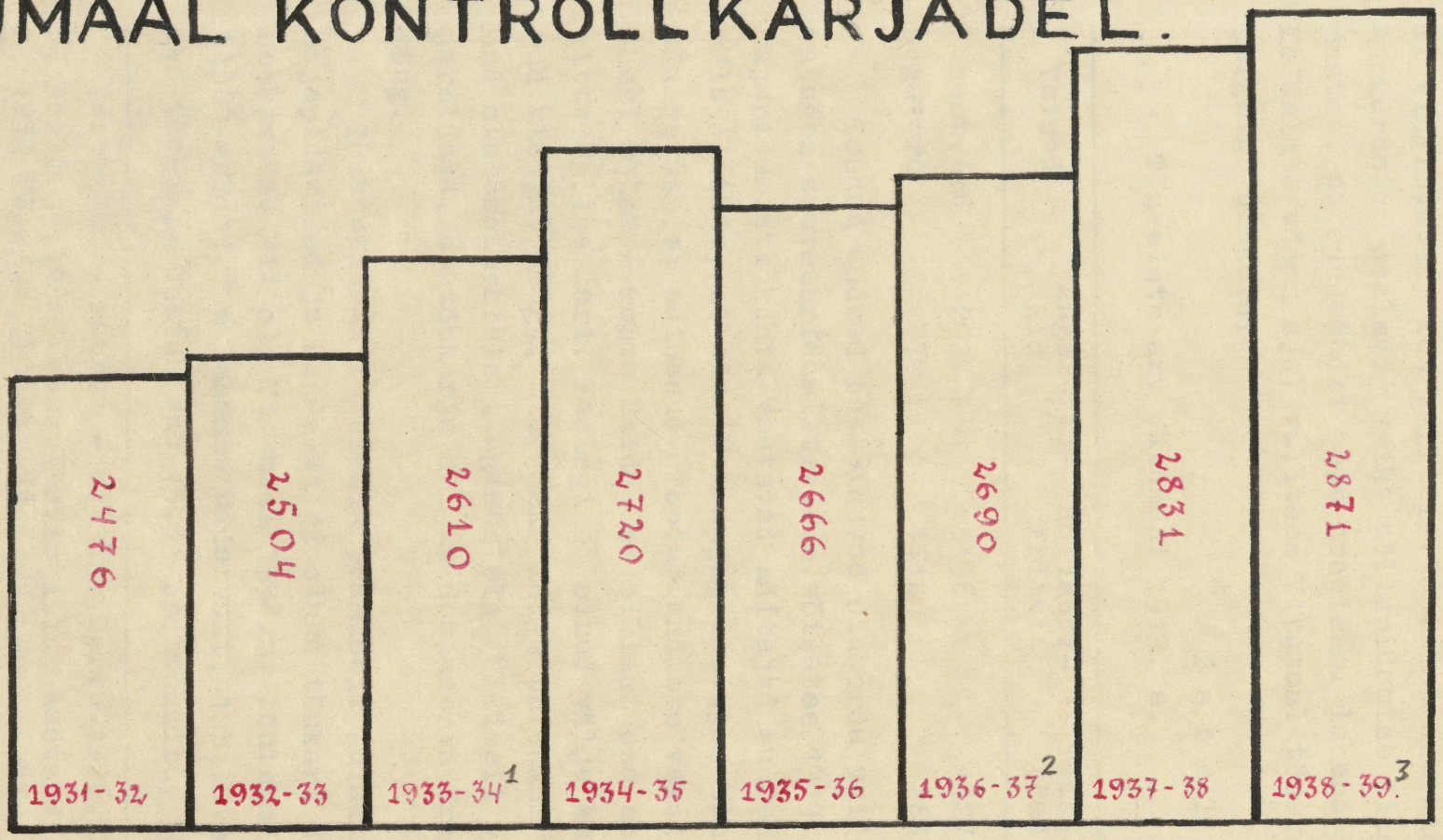

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.42
2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1937, Tallinn, 1938, lk.40
3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.40

on suurem ja rasva protsent kõrgem. Kuid kapitalismi tingimustes, kus valitses tootmise anarhia ja konkurents, pealegi väike põllupidamise tingimustes, ei suudetudki seda probleemi lahendada. Kodanluse võimu ajal valitses Virumaal tõuaretuses järgmine olukord:

T a b e l nr.21

Tõuveiste arv Virumaal 1919. a.

Veised	Angel-füünid	Hollandi-friisi	Teised tõud
Puhastverd	2027	3196	327
Segaverd	879	1414	264[1]

Toodud andmed peegeldavad olukorda veisekasvatuses suurmaapidamistes, s.o. mõisates 1919. Talumajapidamiste kohta vastavad näitajad puudusid ja võib oletada, et enamikes majapidamistes sihipärast tõuaretust ei esinenud. Toodud andmete varal võib isegi mõisate kohta öelda, et olulist osa etendas mittetõuline kari. Pealegi ei olnud välja kujunenud kindlat tõugu, mis oleks kõige paremini vastanud olemasolevatele tingimustele. Üldiselt võime järeldada, et tõukarja hulgas domineeris friisi tõug.

Tõuaretusega tegelesid peamiselt kulaklikud majapidamised ja nendeski ei olnud tõukari domineerivaks. Nii oli Virumaal 1934.a. tõulehmi 5458[2] ehk 11,7 % lehmade üldarvust, 1937.a. suurenes tõukarja osatähtsus 13,3[3] protsendile, ja

---

1 Eesti maa - rahvas - kultuur, Tartu, 1926, lk. 361.

2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk. 56

3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1937, Tallinn, 1938, lk. 54.

1939.a. arvuliselt 6996[1] lehmale, mis moodustas lehmade üldarvust maakonnas ainult 13,6 protsenti. Friisi tõugu lehmade osa ulatus Virumaal 1939.a. 8,1 %, seega moodustasid 5,5 % ülejäänud kaks tõugu s.o. Eesti punane ja Eesti maakari. Kuid isegi tõulehmadel jäi rasvaprotsent suhteliselt madalaks. Nii oli friisi tõugu lehmadel riigi ulatuses 1938/39 a. rasvasisalduse protsent piimas 3,58[2] tõustes 1934.aastaga võrreldes ainult 0,12[3] protsenti. Vajalik on siin märkida, et 1914.a. s.o. vahetult enne Esimest maailmasõda, oli Põhja-Eestis mõisates piima rasvasisaldus 3,33 % ja talundites 3,8 %[4]. Seega praktiliselt mingisugusest piima rasvasisalduse suurenemist kodanlikul perioodil ei toimunud.

Järgnevalt vaatleksime veiste koondumist majandite suurusrühmade järgi, et selle põhjal teha Virumaa kohta mõningad üldistused kapitalistlike suhete arengust põllumajanduses. Olukord veisekasvatuses peegeldab klassivastuolusid küllaltki kujukalt, sest maakonnas oli juba ajalooliselt välja kujunenud põhisuund piima ja lihasaaduste tootmiseks. Seega pidi toimuma selle tootmisharu koondumine kulaklikesse majapidamistesse. Tabelist nr. 22 näeme, et 1939.aastal oli koondunud 30-hektarilistesse ja suurematesse ma-

---

1 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1939,Tallinn,1940,lk.54.

2 Sealsamas, lk.41.

3 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1934,Tallinn,1935,lk.43.

4 Eesti maa - rahvas - kultuur,Tartu,1926,lk.378.

Tabel nr. 22

Veiste koondumine üksikutesse majandite rühmadesse

Majandite rühmad	1925.a.[1] Veiste arv	protsent	ühele majandile	1939.a.[2] Veiste arv	protsent	ühele majandile
1 - 1o ha	9o78	14,7	1,4	84o4	1o,8	1,6
1o - 3o ha	3o462	49,3	3,6	44376	57,4	4,2
üle 3o ha	22225	36,o	7,7	24521	31,8	8,9
K o k k u	61765	1oo	3,3	773o1	1oo	4,2

[1] 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk. 1o2.

[2] III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 194o, lk. 177.

janditesse veiste üldarvust 31,8 protsenti, kusjuures nimetatud rühm moodustas kõigest 15,6 protsenti majandite üldarvust. Kui arvestada siia juurde veel keskmisest majandite rühmast kapitalistlikult majandavad talundid, võime väita, et üle poole veistest oli koondunud kulaklikesse majanditesse. Kehviktalupoegadel, kelle kasutada olev maa ulatus kuni 10 ha, ja kelle majapidamised moodustasid talundite üldarvust 27,5 protsenti kuulus ainult 10,8 protsenti veistest.

Eeltoodu peegeldab veenvalt teravate sotsiaalsete erinevuste olemasolu Virumaa põllumajanduses. Kuna loomakasvatus oli põllumajanduses peamiseks tootmisharuks, omas kari sissetulekuallikana erilist tähtsust ühe või teise majandirühma seisundi kindlaksmääramisel. Veised olid koondunud peamiselt suurmajanditesse, väikemajandites oli nende arv minimaalne. Söödabaasi nappuse tõttu ei saadud väiketaludes loomade arvu suurendada. Loomi peeti siin peamiselt oma perekonna tarvete rahuldamiseks. Veiste arvu vaevalt märgatav suurenemine väikemajandite rühmas toimus peamiselt kulaklikes talundites, mis maa suuruse järgi olid sattunud neisse gruppidesse.[1]

Veiste laiendatud taastootmine toimus suures ulatuses just kulaklikes majandites. Suurel osal väikemajapidajatest ei olnud isegi ühtegi lehma. Seda ei suuda varjata ka kodanlik statistika. Vaatleksimegi siinkohal, kuidas erinevad majandite rühmad olid varustatud lehmadega (vt.tabel nr.23).

---

[1] R.Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957, lk. 141.

Tabel nr.23

Üksikute majandite varustatus lehmadega Virumaal 1939.aastal

Majandite rühm	Protsent majandite üldarvust						Kokku
	lehmata	1-2 lehmaga	3-5 lehmaga	6-10 lehmaga	11-15 lehmaga	üle 15 lehmaga	
1- 5 ha	32,6	65,4	1,9	0,1	-	-	100
5- 10 "	9,0	78,3	12,5	0,2	-	-	100
10- 20 "	2,8	53,2	42,3	1,7	-	-	100
20- 30 "	1,4	19,3	67,9	11,3	0,1	-	100
30- 50 "	0,9	8,0	59,8	30,4	0,9	0,2	100
50-100 "	1,9	4,6	29,7	50,5	11,1	2,2	100
üle 100 "	3,6	5,4	7,1	8,9	14,3	60,7	100
K e s k m i s e l t	6,3	45,0	40,1	8,0	0,4	0,2[1)]	100

1) III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 1940, lk.208.

Toodud andmetest näeme, et Virumaal ligikaudu ühel kolmandikul 1 - 5 ha suurustest majanditest ei olnud ühtegi lehma ja valdav osa omas üht või kaht lehma. Sugugi parem polnud olukord 5 - 10 ha suurustes talundites, mis räägib loomakasvatuse madalast tasemest väikemajandites. Ühtlasi nähtub, et isegi üle 100 ha suurustest talunditest oli 3,6 protsenti selliseid, kes ei omanud ühtegi, ja 5,4 protsenti sääraseid, kus oli ainult üks või kaks lehma. See peegeldab veel kord asjaolu , et majandite rühmitamisel on ebaõige lähtuda ainult maa suurusest, vaid on vaja arvestada ka tootmise intensiivsust. Teisest küljest aga näeme, et esinevat tendentsi ei suuda kodanlik statistika kasel moel varjata. Nii näeme tabelist, et suurmajandite hulka (pindalaga üle 100 ha) kuulus 60,7 protsenti selliseid, mis omasid üle viieteistkümne lehma, seega rõhuv enamus neist majandeist olid ikkagi kapitalistliku suurtootmisega ettevõtted. 1 - 10 ha suurustest majanditest omas aga 0,3 protsenti 6 - 10 lehma, kuuludes seega tegelikult jõukate majandite hulka. See tõendab, et "kapitalistliku arenemise peajoon selles just seisabki, et väikemajand, jäädes väikeseks pindala suuruselt, muutub suureks tootmise ulatuselt, karjakasvatuse arendamise, väetiste kasutamise ulatuse, masinate rakendamise jne. poolest."[1]

Intensiivse karjakasvatusega majandid erinesid väikemajanditest nii loomade arvu kui ka produktiivsuse poolest. Kariloomade produktiivsus

---

[1] V.I.Lenin, Uusi andmeid kapitalismi arenemisseadustest põllumajanduses, Teosed, 22 kd., Tallinn, 1953, lk.57.

sõltus parematest söötadest, tõuaretusest, zootehnilisest ning veterinaarsest abist, mis oli kättesaadav küla jõukamatele majanditele. Analüüsides veiste hulka majandite läbilõikes,näeme, et veiste väike arv igas eraldi võetud majandis ei võimalda olemasolevat tööjõudu täielikult kasutada ega teostada tootmisprotsesside mehhaniseerimist ja ratsionaliseerimist veisekasvatuse alal.

T a b e l nr.24

Veiste arv ühe majandi kohta Virumaal 1939.a.

Majandite rühm	Veiseid
1 - 5 ha	1,0
5 - 10 "	2,0
10 - 20 "	3,6
20 - 30 "	5,5
30 - 50 "	7,6
50 - 100"	10,9
üle 100"	36,4[1]

Seepärast iseloomustabki väikemajapidamist äärmiselt madal tööviljakus, mille üheks peamiseks põhjuseks ongi tööjõu ebaratsionaalne ja mittetäielik kasutamine.[2]

Vaatleksime nüüd piimatalituste tegevust Virumaal ja võrdleksime andmeid 1926. aasta ja 1939.a. vahel, et selle põhjal teha mõningad järeldused nende tegevuse ja osatähtsuse kohta põllumajanduslikus tootmises.Kodanliku perioodi vältel vähenes

---

1 III põllumajandusloendus 1939.a.,vihk I,Tallinn, 1940,lk.208.

2 R.Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis,Tallinn, 1957,lk.144.

maakonnas nn. erapiimatalituste osatähtsus ja statistika andmetel 1939. aastal neid Virumaal enam üldse ei eksisteerinud. Samal ajal näitas ühispiimatalituste arv küll pidevat vähenemist, kuid seda eelkõige väikeste piimatalituste arvel. Seega esines ka antud alal tootmise kontsentratsioon ning tsentralisatsioon. Oma olemuselt olid nimetatud ühispiimatalitused kapitalistlikud ettevõtted, mis olid kodanluse rikastumise vahendiks.

1926. a. oli Virumaal 28 ühis- ja 10 erapiimatalitust, millised kokku võtsid vastu 26195 tonni piima (Ligikaudu 1/4 langes erapiimatalituste arvele) ja sellest töödeldi võiks üle 90 protsendi. Liikmeid oli ühispiimatalitustes kokku 1708, kuid 30 protsenti piima laekus mitteliikmeilt.[1] 1939.aastaks oli maakonnas 23 ühispiimatalitust, millesse oli koondunud 4053 liiget. Piimatalitustes vastuvõetud piima kogus ulatus 46161 tonnile, millest 31,6 protsenti oli laekunud mitteliikmetelt. Piimast läks või valmistamiseks keskmiselt 92,1 protsenti.[2] Seega oli piimatalituste arv vähenenud 15 võrra (39 %),kuid vastuvõetud piima kogus suurenenud 73,3 protsenti. Nii koondusid piimatalitused üha väiksema grupi talupoegade-kulakute kätte, Just nemad kontrollisid valdavas enamuses piimasaaduste, eelkõige või tootmist ja turustamist. Seda tunnistas ka statistika: "Piimatalitusist on väikesed ja elujõuetud oma uksed sulgenud...Piimatalituste arvu vähenemine algas 1930.a. peale,kuna piimasaaduste hinnad turgudel langesid. Tööstus-

---

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1926, Tallinn, 1927,lk. 183-184.

2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940,lk. 146.

kulud püsisid aga kõrgel..."[1]

Majandite sissetulekust langes piimale ja selle saadustele 1938/39 majandusaastal 38,7[2] protsenti, mis ületas tunduvalt teistest tootmisharudest saadavad sissetulekud.

B. S e a k a s v a t u s

Kodanliku diktatuuri aastail esines sigade arvus maakonnas üksikute aastate lõikes rohkesti kõikumisi. See oli tingitud asjaolust, et võrreldes teiste põllumajanduslike loomadega on sigade ringkäik palju kiirem. Eriti kiire on sigade ringkäik peekoni tootmise puhul. Kahekümnendate aastate keskel toimus Virumaal, nagu kogu Eestiski, üleminek peekonsigade kasvatamisele, vastavalt välisturu, eelkõige Inglismaa nõudmisele. Sigade kiire ringlus võimaldas majanditel nimetatud tootmisharus, võrreldes teiste loomakasvatusharudega, kõige kiiremini orienteeruda turu nõudmistele. Seega peegeldab ka seakasvatuse olukord küllaltki ilmekalt pakkumise ja nõudmise vahekorda.[3]

Analüüsinud üleminekut Eestis peekonsigade kasvatamisele, teeb nõukogude ajaloolane H.Saarniit järelduse, et endise Peterburi turu jaoks loodud pekisigade kasvatus tuli Inglise turu nõudel reorganiseerida peekonsigade kasvatamiseks. Kuna aga peekonikasvatus nõudis uusi kapitaalmahutusi, siis

---

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.9.

2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.76.

3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1926, Tallinn, 1927, lk.34-35.

hakkas see arenema eeskätt kulakute ja kesktalupoegade varakama kihi majandeis, aidates seega kaasa talurahva edasisele diferentseerumisele.[1] Selle väite paikapidavust Virumaa suhtes tõestavad edaspidi maakonna kohta esitatavad andmed.

30-ndate aastate lõpul muutus seakasvatus Virumaal stabiilsemaks, kuna varem esines suuri kõikumisi. Turgude puudumise tõttu oli kuni 30-ndate aastate sõjakonjunktuuri kujunemiseni sealiha väljavedu piiratud. Nii näiteks ei eksportitud 30-ndate aastate algul elussigu peaaegu üldse.[2] Seda kinnitavad faktid, mis on kaheldamatult maksvad ka Virumaa suhtes. Nii on statistikas ära toodud, et seakasvatus osutas 1939. aastal suurt tõusu, mida tingisid avaramad sealiha ja eriti just elusnuumikute väljaveo võimalused Saksamaale ja ka Nõukogude Liitu. Et seakasvatus orienteerus eelkõige välisturgudele, peegeldub kas või sellestki, et tapamajade ja liha järelvaatusasutuste lihaläbikäigud näitasid 1939. aastal suurenemist 12,2 % ulatuses; samal ajal aga liha tarvitus keskmiselt ühe elaniku kohta riigis näitas langust.[3] Graafikust nr. 3 ilmneb, et kui kolmekümnendate aastate algul alanud sigade arvu langus jõudis kõige madalamale tasemele 1936. aastal, siis sigade arv tõusis järgnevaks aastaks eelnevaga võrreldes 85,1 protsenti. Selline järsk hüpe oli tingitud esiteks sellest, et seoses rahvusvahelise olukorra

---

1 H.Saarniit,Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail(1920-1924),Tallinn,1958, lk.66.-67.

2 R.Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis,Tallinn, 1957, lk. 145.

3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn,1940,lk.6 - 9.

graafik nr. 3.

SIGADE ARVULINE KASV VIRUMAAL 1920-1939.

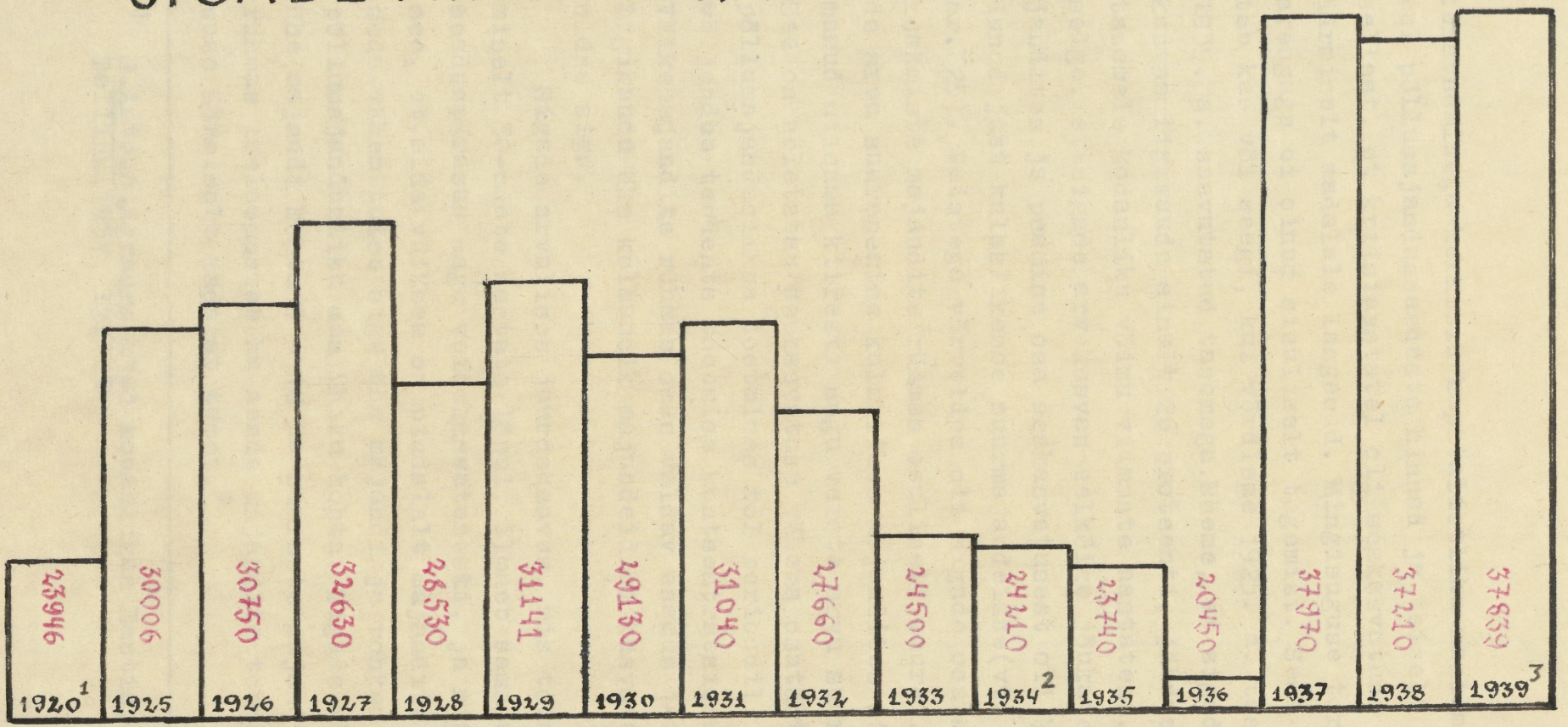

---

1 Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk.80

2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.34

3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.32

teravnemisega kerkisid kapitalistliku maailma turul põllumajandussaaduste hinnad ja teiselt poolt sellest, et kriisiaastatel oli seakasvatuse tase äärmiselt madalale langenud. Mingisuguse tormilise arenguga ei olnud sisuliselt tegemist. Seda tõestab kas või seegi, kui võrdleme 1925. a. taset 1939. a. saavutatud tasemega.Näeme, et sigade arv kasvas ligikaudu ainult 26 protsenti, jäädes sellele tasemele kodanliku võimu viimaste aastateni. On selge, et sigade arv kasvas eelkõige jõukates majandites ja peamine osa seakasvatusest oli koondunud just kulaklikesse suurmajandeisse(vt. tabel nr. 25). Veistega võrreldes oli sigade osatähtsus keskmiste majandite rühmas osaliselt suurem. Sigade arvu suurenemine kulaklikes majandites ei toimunud niisama kiiresti nagu veiste arvu suurenemine. See on seletatav seakasvatuse vähema osatähtsusega põllumajanduslikus tootmises tol perioodil. Siit väljendub tendents tootmise kontsentratsioonile. Väikemajandite rühmas omas valdav enamus 1-2 siga. Ligikaudu üks kolmandik majandeid ei kasvatanud üldse sigu.

Sigade arvulises juurdekasvus, mis toimus peamiselt 30-ndate aastate lõpul, ilmneb samasugune seaduspärasus nagu veisekasvatuseski, ja nimelt see, et mida väiksem on pindalalt majandite rühm, seda vähem tuleb sigu ühe majandi ja rohkem iga põllumajandusliku maa ühiku kohta. Sigade väike arv ühe majandi kohta 1 - 10 ha suuruste majandite rühmas iseloomustab ka nende majandite tootmisvõimsuse äärmiselt madalat taset.[1]

---

[1] R.Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn,1957, lk.145.

Tabel nr. 25

Sigade jaotumine Virumaal majandite rühmade vahel 1939.a.

Majandite rühm	Sigade arv	Protsen-tides	majandite protsent üldarvust, kus on sigu					
			ilma seata	1 - 2 siga	3 - 5 siga	6- 10 siga	11-15 siga	16 ja rohkem sigu
1 - 5 ha	1337	3,7	39,0	59,2	1,7	0,1	-	-
5 - 10 ha	3879	10,6	21,9	72,0	6,7	0,2	-	-
10 - 20 ha	12526	34,5	11,8	66,0	20,6	1,1	0,4	0,1
20 - 30 ha	8920	20,4	6,9	54,3	33,7	4,1	0,9	0,1
30 - 50 ha	7646	20,9	5,3	41,9	43,0	7,7	1,6	0,5
50`-100 ha	1604	4,5	5,1	30,8	38,1	19,2	4,3	2,5
üle 100 ha	499	1,4	9,0	21,4	32,1	17,9	7,1	12,5
K o k k u	36410	100		60,0	22,2	2,7	0,6	0,2[1]

[1] III põllumajandusloendus 1939.a.,vihk I,Tallinn, 1940,lk.192-208.

T a b e l nr.26

Sigade arv ühe majandi ja 1oo ha põllumajandusliku maa kohta

Majandite rühm	Ühe majandi kohta 1939.a.	1oo ha põllumajandusliku maa kohta	
		1929.a.	1939.a.
1 - 5 ha	1,1	21,3	-
5 - 1o "	1,7	13,5	-
1o - 2o "	2,7	1o,6	12,6
2o - 3o "	3,6	8,5	1o,2
3o - 5o "	4,9	7,6	8,5
5o - 1oo "	6,9	5,7	-
üle - 1oo "	12,4	3,2	-
keskmiselt	2,o	9,2[1]	1o,7[2]

Seoses seakasvatuse intensiivistumisega eriti 3o-ndate aastate teisel poolel pöörasid kulaklikud majandid kõigepealt tähelepanu tõuaretustööle. Levinuid oli peamiselt kaht tõugu: inglise suur-valge ja parandatud maatõug. Et tõuaretustöö oli otseselt seotud turukonjunktuuriga, väljendub sellestki, et eksporttapamajade tegevuse laienemisega käsikäes oli levinud ka sigade tõuparanduse vajadusest arusaamine.[3]

Seakasvatuse kohta võib öelda, et ka see loomakasvatusharu ei olnud kuigi intensiivselt arenenud ja ka siin oli tööviljakus madal. Toodud andmed näi-

---

1 1929.a. põllumajanduse üleskirjutuse andmed, vihk I, Tallinn, 193o, lk.122-123.

2 III põllumajandusloendus 1939.a., vihkI, Tallinn, 194o, lk.198.-2o8.

3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.7.

tavad, et sigade-arv võrdus peaaegu hobuste arvuga. Seakasvatuse areng sõltus pakkumise ja nõudmise vahekorrast. Seakasvatus ei näidanud kogu kodanliku diktatuuri perioodil oluliselt arvulist kasvu, kriisiaastatel langes isegi alla 1920.aasta taset.

C. L a m b a k a s v a t u s

Lambakasvatust stimuleerisid eelkõige kalevivabrikud, mis nõudsid villa. Lambavilla veeti Esimese maailmasõja eelsel perioodil maakonnast (ka Eestist) välja ja seda isegi Lääne-Euroopasse. 20-ndatel aastatel aga tõrjusid Austraalia ja Kanada konkurendid oma villaga turgudelt välja. See on ka arusaadav, sest Eestis toodetud villa omahind oli tunduvalt kõrgem. Loomulikud, ajalooliselt kujunenud sidemed Venemaa tööstusega aga katkesid seoses kodanliku vabariigi tekkimisega. Riigi kunstlik eraldatus Venemaast andis end tunda ka Virumaa lambakasvatuses, mille areng täielikult pidurdus. Kodanliku vabariigi lõpuaastatel oli lammaste arv peaaegu samal tasemel kui 1920. aastal. Samuti ei stimuleerinud lambakasvatust ka kohalik tööstus, mis toodud põhjustel samuti kiratses.

Lambakasvatuse osatähtsus Virumaal oli väiksem kui Lõuna-Eestis. Kuid nagu teisteski loomakasvatusharudes, nii ka lambakasvatuses kuulus juhtiv osa kapitalistlikele suurmajanditele. Viimased olid huvitatud ka lammaste tõuaretusest, et leida toodangule kindlamat turgu. Tõuaretuse peamiseks eesmärgiks oli parandada villatoodangu kvantiteeti ja kvaliteeti. Kõigepealt oldi huvitatud sellest, et saada lühikese ja jämedakoelise kiu asemel peenemat ja pikka, millest oleks võimalik valmistada kal-

limaid riidesorte. Nende küsimuste lahendamisel tuli kodanlik valitsus kulakutele vastu, andes neile toetust välismaalt toodavate lammaste ja jäärade ostmiseks.[1]

Lambakasvatuse puhul ilmneb omapärane nähe, mida eelmiste loomakasvatusharude juures ei esinenud. Nii suurenes 30-ndate aastate algul, s.o. majanduskriisi perioodil lammaste arv pidevalt, kuigi minimaalselt. Välisturu soodsa konjunktuuri ajal aga näitas lambakasvatus languse tendentsi. Selline nähtus oli tingitud tööstukaupade kõrgetest hindadest ja põllumajandussaaduste hindade järsust langemisest, mis sundis töötavaid talupoegi eelkõige kasutama kodukootud riideid; samuti oli see nähtus seoses veise- ja seakasvatuse langusega. Rasketel majanduskriisi aastatel oli jõukohasem kasvatada lambaid ka lihasaamise eesmärgil. Kodanlikus statistikas on tähendatud: " Madala konjunktuuri aastatel rahalised sissetulekud ei võimalda ostukaupade tarvitamist, seetõttu ka kodune villase riide valmistamine."[2]

Vaatleksime nüüd lähemalt lammaste arvulist muutumist Virumaal aastate lõikes (graafik nr.4). Ka lambakasvatust iseloomustab see, et Virumaal on kõikumised väiksemad kui kogu riigi ja eriti Lõuna-Eesti maakondade osas. See on seletatav asjaoluga, et Virumaa oli põllumajanduslikult enamikest maakondadest vähem arenenud.

---

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939,Tallinn,1940,lk4.

2 Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1935,Tallinn,1936,lk.5.

graafik nr. 4.

LAMMASTE ARVULINE MUUTUMINE VIRUMAAL 1920-1939.

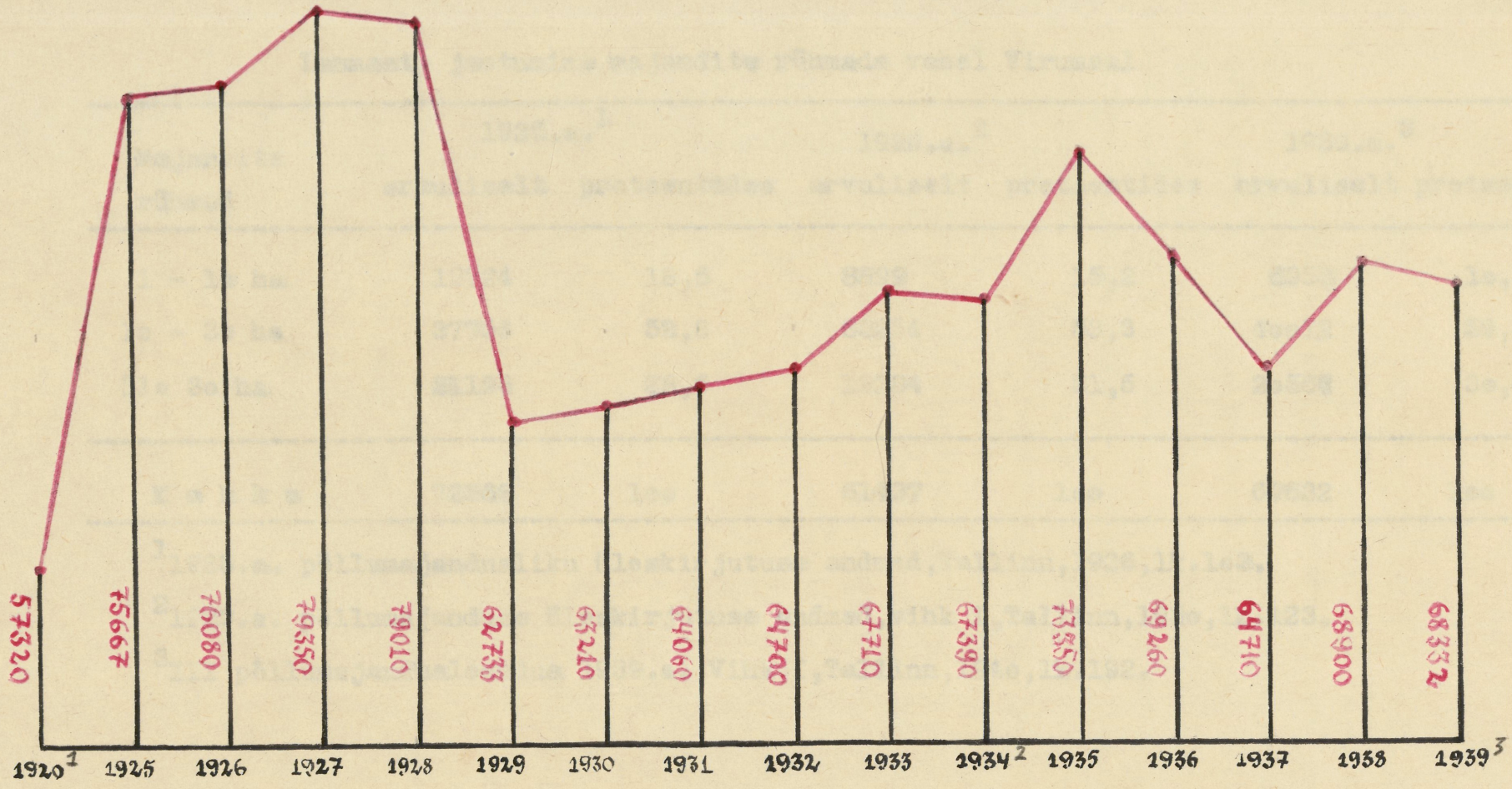

1 Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk.76-80
2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.34
3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.32

Tabel nr. 27

Lammaste jaotumine majandite rühmade vahel Virumaal

Majandite rühmad	1925.a.[1] arvuliselt	protsentides	1929.a.[2] arvuliselt	protsentides	1939.a.[3] arvuliselt	protsentides
1 - 1o ha	13724	18,6	8899	15,2	6953	1o,3
1o - 3o ha	37756	52,8	33254	53,3	4oo12	59,3
üle 3o ha	21196	28,6	19284	31,5	2o567	3o,4
K o k k u	72668	1oo	61437	1oo	67632	1oo

[1] 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk. 1o3.

[2] 1929.a. põllumajanduse üleskirjutuse andmed, vihk I, Tallinn, 193o, lk. 123.

[3] III põllumajandusloendus 1939.a., Vihk I, Tallinn, 194o, lk. 192.

Tabelist nr. 27 ilmneb, et ka lambakasvatuses toimus kontsentreerumine kulaklikesse majapidamistesse. Kui väikemajandites vaadeldaval perioodil vähenes lammaste arv 8,3 protsenti, siis keskmistes ja suurmajandites nende arv kasvas vastavalt 6,5 ning 1,8 protsenti. Suhteliselt kiiremini, nagu seakasvatusegi puhul, toimus lammaste koondumine keskmises majandite rühmas. Kodanliku perioodi viimast aastat jälgides näeme, et lambakasvatus koondus peamiselt suurmajanditesse (tabel nr.28)

T a b e l nr. 28

Ühe majandi kohta lambaid 1939.a.

Majandite rühm	Lambaid
1 - 5 ha	0,8
5 - 10 "	1,8
10 - 20 "	3,3
20 - 30 "	4,9
30 - 50 "	6,9
50 - 100"	8,2
üle 100"	15,2
keskmiselt	3,7[1]

Kokkuvõtlikult võime lambakasvatuse kohta öelda, et see loomakasvatusharu ei näidanud arengut, jäädes peaaegu ühesugusele tasemele kogu perioodi vältel. Kõikumisi esines vastavalt turukonjunktuurile kapitalistlikus maailmas, kusjuures lammaste

1 III põllumajandusloendus 1939.a.,vihk I,Tallinn, 1940, lk.208.

arvu vähendati sihipäraselt neil aastail, mil veisekasvatussaaduste, eelkõige või turustamise tingimuste paranemisega osutati peamist tähelepanu lehmade arvu suurendamisele. Seletatav on see söödabaasi nappusega, mis ei võimaldanud loomakasvatuse mitmekülgset ja proportsionaalset arengut.

D. H o b u s e k a s v a t u s

Hobusekasvatus säilitas Virumaal ühe kesksematest kohtadest loomakasvatuses kuni kodanliku perioodi lõpuni. Hobuste osatähtsuse säilumine on seletatav eelkõige põllumajanduse mehhaniseerimise suhteliselt madala tasemega. Kogu "omariikluse" ajal teostati maakonnas põhimised põllumajanduslikud tööd hobustega. Nii on öeldud tolleaegses ajakirjanduses: "Linnades on mehaanilised liikumisvahendid rohkem levinud ja hobuse kui veolooma tõrjunud rohkem kõrvale, kuid maal omab hobune ikka endise tähtsuse ja maaharimistööde juures on tema osatähtsus vast suurenenudki sellega võrreldes, mis tal oli mõned aastad tagasi."[1] Hobuste suur arv mõjus omakorda negatiivselt teiste loomakasvatusharude arengule, kuna paremad söödad kasutati just tööloomade ülalpidamiseks. Kuna hobuse tööjõud oli põllumajanduslikus tootmises kesksel kohal, tunti ka selle vastu huvi, et välja aretada tugevaid veo-ja põllutööloomi. Virumaal levisid eriti ardenni tõugu hobused. 1921.a. loodi siin Eesti-Ardenni Hobusekasvatuse Selts (juhatus asus Rakveres).[2]

---

1 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.5.

2 Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu, 1926, lk.408.

graafik nr. 5.

HOBUSTE ARVU DÜNAAMIKA VIRUMAAL 1920-1939.

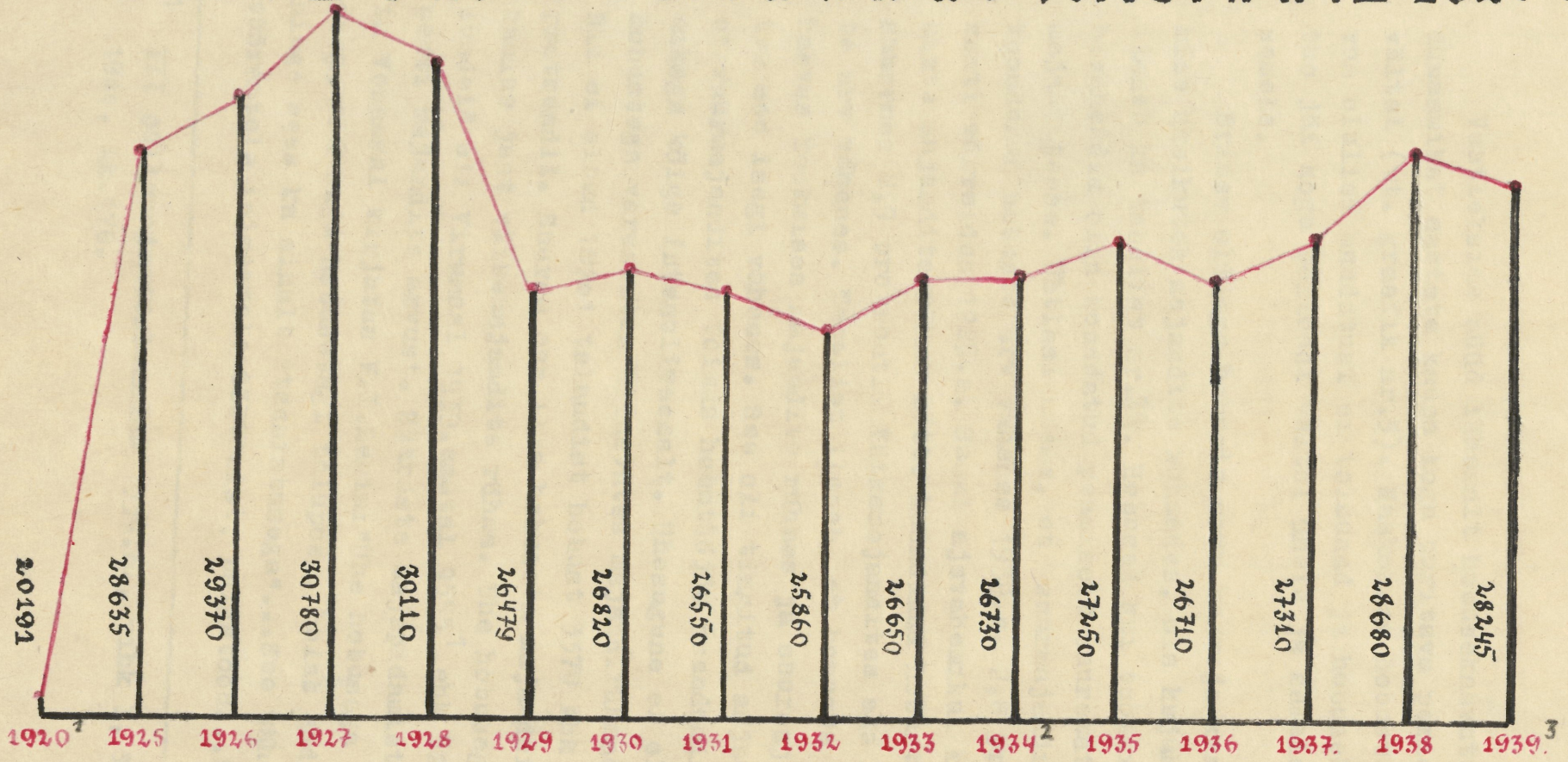

1 Kogu statistilisi andmeid Eestist, Tallinn, 1921, lk.72
2 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1934, Tallinn, 1935, lk.33
3 Eesti põllumajandus, statistiline aastaraamat 1939, Tallinn, 1940, lk.31

Vaatleksime nüüd lähemalt hobusekasvatuse dünaamikat aastate kaupa kogu uuritava perioodi vältel (vt. graafik nr.5). Maakonnas hobuste arvus olulisi muudatusi ei toimunud ja hobusekasvatus jäi kogu perioodi vältel ühele ja samale tasemele.

Erinev oli aga hobuste arvu kasv ja kasutamine üksikutes majandite rühmades, mis kujukalt ilmneb ka tabelist nr.29. Hobused kui tootmise põhivahendid olid koondatud peamiselt suurematesse majanditesse. Ühtlasi näeme, et suurmajanditesse koondunud hobuste arv vähenes 1939.a. 2,8 protsenti võrreldes 1925.a. Samal ajavahemikul keskmiste majandite rühma kätte koondunud hobuste arv suurenes 8,9 protsenti. Väikemajandites aga hobuste arv vähenes. Tabelist ilmneb, et hobuste arv kasvas keskmises majandite rühmas ja suurmajandites see isegi vähenes. See oli tingitud asjaolust, et suurmajandites toimus hobutööjõu asendumine tehnikaga kõige intensiivsemalt. Ühesugune ei olnud hobustega varustatus erinevates majandirühmades. Nii ei olnud 18201 talundist hobust 3379 ehk 18,5 protsendil. Suurem osa ilma hobuseta majandeist kuulus just väikemajandite rühma. Ühe hobusega talundeid oli Virumaal 1939.aastal 9555[1] ehk 52,4 protsenti majandite arvust. Sääraste majapidamiste kohta Venemaal kirjutas V.I.Lenin: "Ühe hobusega talupoeg, nii nagu hobusetagi talupoeg, hoiab endal hinge sees ka ainult "teenistusega"...See tähendab, võõrastele inimestele töötamist, palgatööd...See

---

[1] III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 1940, lk.176.

Tabel nr. 29

Hobuste arv ja koondumine üksikutesse majandite rühmadesse

Majandi rühm	1925.a.[1] arv	protsent	1929.a.[2] arv	protsent	1939.a.[3] arv	protsent	majandid ilma hobuseta (%)
1 - 1o ha	4542	16,3	4317	16,9	29o6	1o,2	5o,9
1o - 3o ha	14o85	5o,7	13913	54,7	16785	59,6	7,4
üle 3o ha	9153	33,o	7196	28,4	8554	3o,2	1,5
K o k k u	2778o	1oo	25426	1oo	28245	1oo	18,5

[1] 1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn, 1926, lk. 1o2.

[2] 1929.a. põllumajanduse üleskirjutuse andmed, vihk I, Tallinn, 193o, lk. 122.

[3] III põllumajandusloendus 1939.a., vihk I, Tallinn, 194o, lk. 176.

tähendab, et ühe hobusega talupoeg ei ole pooleldi juba enam peremees, vaid on muutunud palgasulaseks, proletaarlaseks. Sellepärast nimetataksegi niisuguseid talupoegi pool-proletaarlasteks."[1] Seega esines Virumaal tüüpiline nähtus kapitalismile - agraarne ülerahvastus.

Hobusekasvatuse intensiivsuse esiletoomiseks on huvitav märkida, et nii 1925. a. kui ka 1939.a. tuli Virumaal 100 ha põllumajandusliku maa kohta enam-vähem ühepalju hobuseid. Nii tuli 1925.a. eelpool nimetatud kõlvikute kohta 8,8 hobust ja 1939. a. 8,3 hobust.

Esitatu põhjal saab teha mõningaid üldistusi loomakasvatuse kohta Virumaal üldse. 1920. a. oli märgata mõningat tagasiminekut sõjaeelse perioodiga võrreldes, kuid see oli minimaalne, pidades silmas olukorda peale Teist maailmasõda, mis jättis ka Virumaa põllumajandusse palju raskemad jäljed. Vaatame kas või veiste arvu kasvu ühe aasta vältel, s.o.1919.a. kuni 1920.aastani. Veiste arv kasvas sellel ajavahemikul 44883 kuni 51378.[2] Peab ütlema, et tõus kodanliku perioodi järgnevatel, turukonjunktuuri poolest soodsatel aastatel oluliselt ei erinenud. Seakasvatuse osas aga langes kodanliku perioodi viimastel aastatel sigade arv kohati isegi alla 1920.a.taset. Kui 1920. a. kasvatati maakonnas 23946 siga, siis 1936. a. oli nende arv 20450. Loomakasvatuse arengut pidurdas kogu kodanliku diktatuuri ajal maakonna lahutamine Venemaa

---

1 V.I.Lenin, Kehvtalurahvale, Teosed 6.kd., Tallinn,1952, lk.350.

2 Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu,1926,lk.373.

turust, ajalooliselt väljakujunenud tarbijast eelkõige Peterburi näol.Samuti pidurdas loomakasvatuse arengut põllunduse suhteliselt madal tase, mis ei suutnud kindlustada vajalikku söödabaasi.

Ka Virumaal oli põllumajanduse peamiseks haruks loomakasvatus, mis andis 1939.a. majandite rahalisest sissetulekust 66,97 protsenti ja loomakasvatuses omakorda oli peamiseks veisekasvatus piima ja või tootmise eesmärgil. Nii laekus majandites piima ja selle saaduste müügist 38,7 protsenti rahalistest sissetulekutest.[1] Need näitajad olid madalamad riigi keskmisest. Põllumajanduslikus tootmises oli loomakasvatuse osatähtsus Virumaast madalam ainult Petseri, Võru ja Valgamaal.

Loomakasvatus kui peamine tootmisharu kodanliku Virumaa põllumajanduses tõestab kaubamajanduse seisukohalt kõige kujukamalt suurmajapidamise eeliseid, võrreldes väiketootmisega. Kõige rohkem kaubatoodangut pinnaühiku kohta andsid just suurmajandid. Seega väikesed ja keskmised talundid oma olemuselt jäid naturaalmajanditeks, tootes põhiliselt ainult oma sisemiste vajaduste rahuldamiseks.

---

[1] Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1939,Tallinn,1940,lk.76.

Lõppsõna

Põllumajanduses valitseva olukorra iseloomustamiseks Virumaal kodanliku Eesti perioodil võib kokkuvõtlikult öelda, et see oli arenguperspektiivita ja suhteliselt madalal tasemel. Marksismi-leninismi klassikud on rõhutanud, et maa kasutamise iseloom ei sõltu mitte üksnes tehnilistest ja looduslikest tingimustest, vaid kõigepealt antud ühiskonnas valitsevaist tootmissuhetest, ühiskondlikust korrast ja tootmisviisist. Kapitalistlikus ühiskonnas toimub põllumajanduses peamise tootmisvahendi - maa - röövellik ekspluateerimine. Juba K.Marx kirjutas: "Peale selle on igasugune kapitalistliku põllumajanduse progress mitte ainult progress töölise paljaksriisumise, vaid ka maa kurnamise oskus, igasugune progress maa viljakuse tõstmises antud ajavahemikul on ühtlasi progress selle viljakandvuse alaliste allikate hävitamises."[1]

Virumaa põllumajanduses nägime erinevate tootmisharude ebaproportsionaalset arengut, mis on üldse tüüpiline kapitalistlikule tootmisviisile. Eelkõige ilmnes proportsioonitus taime- ja loomakasvatuse vahel. Kuid stiihiliselt arenev kaubalis-kapitalistlik põllumajandus ei ole olnud ega saagi olla oma olemuse tõttu võimeline looma nii nende kahe põhilise määrava kui ka teiste põllumajanduslike tootmisharude vahelist seost ja proportsionaalset arenemist.

Põllumajanduse spetsialiseerumine kodanlikus Eestis, seega ka Virumaal, avaldus eelkõige kaubalise põllumajanduse kasvus, s.o. piima, või ja pee-

---

[1] K.Marx, Kapital, I kd., Tallinn,1953,lk.437.

koni tootmises. Ühtlasi on selge, et iga riik on võimeline seda paremini rahuldama elanikkonna mitmekülgseid vajadusi ja säilitama sõltumatust, mida suuremas ulatuses suudab ta osa võtta kaubavahetusest, s.o. anda kaubatoodangut. Kodanlikus Eestis sai peamist kaubatoodangut anda põllumajandus, eelkõige loomakasvatus. Rasketööstuse, kõigepealt metallurgia ja masinatööstuse väljaarendamiseks puudusid eeldused vastavate maavarade ja ka turgude puudumise tõttu. Seega objektiivsed arengu seaduspärasused tingisid ka kodanliku Virumaa põllumajanduses tootmise koondumise suurmajanditesse. Virumaa põllumajanduse olukord kodanliku Eesti perioodil tõestab veel kord nn. väiketootmise püsivuse teooria paikapidamatust.

Oma olemuselt jäi Virumaa põllumajandus peamiselt naturaalseks. Kaubatoodangut andsid just kulakud. Analoogiliste nähtuste kohta kirjutas V.I.Lenin: "Seega toodavad vilja peamiselt kõrgema rühma talupojad, ja seepärast (mis on eriti tähtis ja mida eriti sageli ignoreeritakse) käivad igasugused põllumajanduse iseloomustused, arvamused agrokultuuriliste täiustamiste kohta jne. peamiselt ja kõige rohkem (mõnikord isegi eranditult) jõuka vähemuse kohta."[1]

Kodanliku Virumaa agraarsuhete uurimine tõestab veenvalt vana kodanliku ühiskonna agraarkorra hävitamise ja uue sotsialistliku agraarkorraga asendamise seaduspärasust ning objektiivset paratamatust vastavalt üldisele majandusseadusele, mis nõuab tootmissuhete vastavust tootlike jõudude arengu tasemele.

Oluliselt on muutunud põllumajandus endise Vi-

---

1 V.I.Lenin, Uusi majanduslikke liikumisi talurahva elus, teosed, kd.1.,Tallinn,1948,lk.47.

rumaa territooriumil nõukogude korra tingimustes, mil on täielikult ja lõplikult võitnud sotsialistlikud tootmissuhted. Viru maakonna territooriumil asub tänapäeval kaks kolhooside ja sovhooside tootmisvalitsust - Rakvere ja Kohtla-Järve. Nende tootmisvalitsuste piirkonda kuuluv pindala on endisest maakonna territooriumist mõnevõrra väiksem, s.o. 6673 km^2. Kuid elanikkonna arvus ja struktuuris on toimunud suured muudatused. Nii elab tänapäeval nimetatud tootmisvalitsuste territooriumil üle 173000 inimese, kusjuures linnaelanikkonna protsent on tunduvalt üle 2/3 elanike arvust.[1] Linnad on kasvanud eelkõige just maaelanikkonna linna siirdumise arvel. Seega on nõukogude perioodil maaelanikkonna osatähtsus suurel määral vähenenud. Nii töötas Rakvere tootmisvalitsuse piirkonnas 1959.a. kolhoosides ja sovhoosides ligikaudu 8523[2] töölist, millega tuli iga töötaja kohta ca 1o ha[3] künnimaad. Kohtla-Järve tootmisvalitsuse piirkonna näitajad ei erine selles suhtes oluliselt eeltoodust. 1939.a.oli Virumaal talundites 61338 töötajat, kusjuures iga töötaja kohta tuli ligikaudu 2,1 ha põllu-aiamaad.[4] Töökäte vähenemist põllumajanduses kompenseerib ulatuslik

---

1 Развитие народного хозяйства и культуры Эстонской ССР, Таллин, 1964, стр. 9.

2 NSVL Eesti NSV statistikavalitsus,Eesti NSV Rajoonide majanduse ja kultuuri põhinäitajad,Tallinn, 196o,lk.487.-764.

3 Sealsamas,lk.485.-762.

4 III põllumajandusloendus 1939.a.,vihk I,Tallinn, 194o,lk.14.-78.

mehhaniseerimine kõikides tähtsamates tootmisharudes. Seda peegeldab ilmekalt traktoripargi kasv. Nii oli 1964.a. I kvartalis kahe tootmisvalitsuse piirkonna kolhoosides ja sovhoosides kokku 1553[1] traktorit, 1939.a. oli kogu Eestis vaid 18o7[2] traktorit. Kui aga arvestada füüsilised traktorid ümber tingtraktoritele, ületab ainuüksi endise Virumaa territooriumil asuvate kolhooside ja sovhooside traktoripark oma võimsuselt tunduvalt kogu kodanliku Eesti taseme. Hulgaliselt on kasutusele võetud kodanlikul perioodil peaaegu üldse tundmatut tehnikat, nagu teravilja- ja silokombainid, teravilja kiirkuivatid jne. Kõik see räägib ilmekalt tööviljakuse kasvust sotsialismi tingimustes. Ühtlasi on toimunud suured muudatused ka külvikordade struktuuris intensiivsema põlluharimise suunas. Viimastel aastatel tarvitusele võetud abinõude efektiivsusest räägivad ka teraviljade keskmised saagid. Nii koristati põuasel 1963.a. Rakvere tootmisvalitsuse piirkonna majandites keskmiselt 15,1 ts[3] teri hektarilt ning Kohtla-Järve piirkonnas vastavalt 14,6 ts,[4] mis ületab kodanliku peri-

---

1 ENSV Rakvere Territoriaalne Riikliku Statistika Inspektuur,kokkuvõtted riiklike plaanide täitmisest I kvartalil 1964.a.Rakvere rajoonis,Rakveres 1964, lk.1 ;
ENSV Kohtla-Järve Territoriaalne Riikliku Statistika Inspektuur,kokkuvõtted riiklike plaanide täitmisest I kvartalil 1964.a.Kohtla-Järve linna piirkonnas,Kohtla-Järve,1964,lk.1.

2 R.Antons,Agraarsuhted kodanlikus Eestis,Tallinn, 1957,lk.149.

3 Развитие народного хозяйства и культуры Эстонской ССР, Таллин, 1964, стр. 51.

4 Sealsamas

oodi kõige saagirikkamad aastad rohkem kui ühe ts võrra.

Võrreldes Virumaa loomakasvatust kodanliku Eesti perioodil tänapäevaga, võime nentida, et peamised näitajad ületavad kodanlikuaegse taseme. On likvideeritud suund põllumajanduse ühekülgsele arengule. Nii on sigade arv tõusnud nimetatud kahes tootmisvalitsuse piirkonnas 88451-le[1], s.o. 1939.a. Virumaaga võrreldes rohkem kui kahekordseks. Võttes aluseks lehmade arvu ja keskmise väljalüpsi lehma kohta aastas, võime oletada, et piima kogutoodang maakonnas 1939.a. ulatus 96ooo tonnini, 1963.a. Rakvere ja Kohtla-Järve tootmisvalitsustes aga looooo tonnile, ületades seega kodanlikuaegse kogutoodangu ligikaudu 4 %. Veelgi suuremal määral on aga kasvanud põllumajandussaaduste kaubatoodang. Kui 1939.a. realiseeriti Virumaal piimatalituste kaudu 46161 tonni piima, siis 1963.a. müüsid Kohtla-Järve ja Rakvere tootmisvalitsuste kõik majandite kategooriad riigile 8o814 [2] tonni piima ehk ligikaudu 175 protsenti rohkem, kui piimatalitused müüsid ja ümber töötlesid 1939.a. Kogutoodangu juurdekasvu ei ole saavutatud mitte lehmade arvu suurendamise, vaid produktiivsuse tõstmise tulemusena. Nii oli 1963.a. keskmine väljalüps lehma kohta aastas Rakvere põllumajandusliku tootmisva-

---

[1] ENSV Rakvere Territoriaalne Riikliku Statistika Inspektuur, Loomade loenduse tulemustest seisuga 1. jaanuar 1964.a. Rakveres 1964, lk. 2;
ENSV Kohtla-Järve Territoriaalne Riikliku Statistika Inspektuur, Loomade loenduse tulemustest seisuga 1.jaanuar 1964.a.,Kohtla-Järvel 1964, lk. 2.

[2] Центральное Статистическое Управление при Совете Министров Эстонской ССР, Государственные заготовки продуктов животноводства по количеству и стоимости в Эстонской ССР за 1962-1963 годы, Таллин, 1964,стр.12

litsuse piirkonnas 2271[1] kg ja Kohtla-Järve piirkonnas 2245[2] kg, mis on eelneva aasta tasemest madalamad ja ometegi ületavad kodanliku perioodi näitajad isegi paremate aastatel ligikaudu 300 kg võrra.

Tunduvalt on vähenenud hobuste arv. 1963.a. oli Rakvere rajoonis 3744 hobust ja Kohtla-Järve linna piirkonnas alla 2000.[3] Hobuste osatähtsuse vähenemine on omakorda tingitud mehhaniseerimise taseme olulisest tõusust, seega tööviljakuse kasvust. Nõukogude perioodil on põllumajanduses endisel Virumaa territooriumil tunduvalt kasvanud tööviljakus kõikides peamistes tootmisharudes, kuid "tööviljakus on uue ühiskonna võiduks lõppeks kõige tähtsam, kõige peamine."[4]

Tulevikus jääb endise Virumaa territooriumil peamiseks loomakasvatus, kuid toimub majanditevaheline spetsialiseerumine. Veisekasvatust arendatakse kõikides majandites, teised loomakasvatusharud aga koondatakse üksikutesse majanditesse. Endiselt laiema ulatuse omandab kartulikasvatus ja kartuli ümbertöötlemine kolhooside ja kolhoosidevahelistes tärklisevabrikutes. Need abinõud suurendavad veelgi põllumajandusliku tootmise kaubalisust.

---

1 Развитие народного хозяйства и культуры Эстонской ССР, Таллин, 1964, стр. 53.

2 Sealsamas

3 ENSV Rakvere Territoriaalne Riikliku Statistika Inspektuur, Loomade loenduse tulemustest seisuga 1. jaanuar 1964.a. Rakveres 1964, lk.2.

4 V.I.Lenin, Suur algatus, Tallinn, 1964, lk.21.

Kasutatud kirjandus:

I Kirjandus

1. Marksismi-leninismi klassikud

Marx,K., Kapital,I kd.,Tallinn,1953.

Marx,K., Kapital,III kd.,Tallinn,1962.

Lenin,V.I., Kehvtalurahvale,Teosed,6.kd.,Tallinn, 1952.

Lenin,V.I., Semstvo tagakiusajad ja liberalismi Hannibalid,Teosed,5.kd.,Tallinn,1951.

Lenin,V.I., Suur algatus,Tallinn,1946.

Lenin,V.I., Tänapäeva põllumajanduse kapitalistlik kord, Teosed,16.kd.,Tallinn,1953.

Lenin,V.I., Uusi andmeid kapitalismi arenemisseadustest põllumajanduses,Teosed,22.kd.,Tallinn, 1953.

Lenin,V.I., Uusi majanduslikke liikumisi talurahva elus, Teosed,kd.1.,Tallinn,1948.

2. kirjandus

Antons,R., Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn, 1957.

Eesti maa-rahvas-kultuur, Tartu, 1926.

Eesti biograafiline leksikon, Tartus 1926-1929.

Eesti Aadress-raamat 1936/37, Tallinn,1936.

Eestimaa Põllusaaduste osaühingu "Viru" kartulitärklise ja siirupi vabrikud 1910-1935,Rakveres 1936.

Elango,Õ., Eesti kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastail (1925-1929),Tallinn, 1958.

Hruštšov,N.S., Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast,varumise hindadest ja tingimustest, Ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil 17.juunil 1958,Tallinn,1958.

Karma,O.,Tööstuslikult revolutsioonilt sotsialistlikule revolutsioonile Eestis,Tallinn,1963.
Kingissepp,V., Iseseisvuse ikke all,Tallinn,1953.
Plotnik,E.,Kodanliku parlamentarismi kokkuvarisemine maailma majanduskriisi aastail ja fasistliku diktatuuri kehtestamine Eestis (1929-1934), Tartu,1954,(kandidaadi dissertatsioon,käsikirjas).
Riiklik Aadress-raamat 1925,Tallinn,(1925).
Saarniit,H.,Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920-1924), Tallinn, 1958.
Seadused ja määrused maareformi,maakorralduse ja põllumajanduse alal,Tallinn,1930.
Valitsusasutiste tegevus 1937/38,Tallinn,1938.
Virumaa,Rakveres 1924.
Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, II osa,Tallinn,1963.

II Perioodika

1. Ajalehed

"Kaja", 1921, 1922.
"Postimees", 1921.
"Punane Täht, 1958.
"Põhja Kodu", 1923.
"Rahva Hääl", 1964.
"Virulane", 1925, 1926.

2. Ajakirjad ja statistilised väljaanded

Eesti statistika kuukiri,Tallinn,1922, nr.1-2.
Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1926, Tallinn,1927.
Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1934, Tallinn,1935.
Eesti arvudes,Tallinn,1934.
Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1935, Tallinn,1936.

Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1936, Tallinn,1937.

Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1937, Tallinn,1938.

Eesti põllumajandus,statistiline aastaraamat 1939, Tallinn,194o.

Kogu statistilisi andmeid Eestist,Tallinn,1921.

Kogu statistilisi andmeid Eestist 1921,Tallinn,1922.

ENSV Kohtla-Järve Territoriaalne Riikliku Statistika Inspektuur,kokkuvõtteid riikliku plaanide täitmisest I kvartalil 1964a.Kohtla-Järve linna piirkonnas,Kohtla-Järve,1964.

ENSV Rakvere Territoriaalne Riikliku Statistika Inspektuur,kokkuvõtted riikliku plaanide täitmisest I kvartalil 1964.a.Rakvere rajoonis, Rakvere,1964.

NSVL Eesti NSV Statistikavalitsus,Eesti NSV Rajoonide majanduse ja kultuuri põhinäitajad, Tallinn,196o.

1925.a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, Tallinn,1926.

1929 a. põllumajanduse üleskirjutuse andmed,vihkI, Tallinn,193o.

1929/3o.a.põllumajandusliku üleskirjutuse andmed, vihk II,Tallinn, 1932.

III põllumajandusloendus 1939.a.,vihk I,Tallinn,194o.

II Rahvaloendus Eestis, valdade rahvastik,1.III 1934 rahvaloenduse andmed,vihk I,Tallinn,1934.

II Rahvaloendus Eestis, rahvastiku koostis ja korteriolud,1.III 1934 rahvaloenduse andmed,vihk II, Tallinn,1935.

Развитие народного хозяйства и культуры Эстонской ССР, Таллин, 1964 год.

Центральное Статистическое Управление при Совете Министров Эстонской ССР, Государственные заготовки продуктов животноводства по количеству и стоимости в Эстонской ССР за 1962-1963 годы, Таллин, 1964,

III Arhiivimaterjalid

1. Rakvere Rajooni Riiklik Arhiiv

Fond 435, Põllumajandus, nimistu 1, sü 108.

S i s u k o r d:

Eessõna	lk. 2
Sissejuhatus	lk. 6
I peatükk. Kodanlik agraarreform ja talurahva sotsiaalne kihistumine Virumaal	lk. 14
II peatükk. Põllundus Virumaal kodanliku diktatuuri perioodil	lk. 35
A. Toiduteravilja kasvatamine	lk. 37
B. Söödakultuuride kasvatamine	lk. 43
C. Kartulikasvatus	lk. 49
D. Põllumajandusliku tehnika kasutamine	lk. 56
III peatükk. Loomakasvatus Virumaal kodanliku diktatuuri perioodil	lk. 66
A. Veisekasvatus	lk. 66
B. Seakasvatus	lk. 85
C. Lambakasvatus	lk. 91
D. Hobusekasvatus	lk. 96
Lõppsõna	lk. 1o2
Kasutatud kirjandus	lk. 1o8